

ДЭД ЗӨВЛӨЛИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААГ САЙЖРУУЛАХ, ЧАДАВХ ХЭРЭГЦЭЭНИЙ СУУРЬ СУДАЛГАА, МОНИТОРИНГ ХИЙХ, ҮЙЛ АЖИЛЛАГААГ ИДЭВХЖҮҮЛЭХ СТРАТЕГИ, ТӨЛӨВЛӨГӨӨ БОЛОВСРУУЛАХ

Зөвлөх үйлчилгээний тайлан

Улаанбаатар хот
2021

АГУУЛГА

Хүснэгтийн жагсаалт	3
Зургийн жагсаалт.....	3
Товчилсон үг	4
Удиртгал	5
Судалгааны аргачлал	6
I.Баримт бичгийн шинжилгээ	7
II.Судалгааны үр дүн	11
III.Олон улсын туршлага.....	23
Дүгнэлт.....	25
Зөвлөмж.....	27
IV.Стратеги төлөвлөгөөний төсөл.....	29
Хавсралт	37
Ашигласан материал.....	43

Хүснэгтийн жагсаалт

Хүснэгт 1.Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагаа чиглэл, төлөвлөгөөний уялдаа, нийцэл	9
Хүснэгт 2.Орон нутагт дэд зөвлөлийн байгуулахад оролцоог хангасан байдал	12

Зургийн жагсаалт

Зураг 1.Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааны чиглэл	8
Зураг 2.Судалгааны хамрагдалт.....	11
Зураг 3.Судалгаанд хамрагдсан төлөөллийн тоо	13
Зураг 4.Дэд зөвлөлийн гишүүдийн нас бүлгээр, хувиар	13
Зураг 5.Дэд зөвлөлийн бүтэц, хувиар.....	13
Зураг 6.Дэд зөвлөлийн гишүүдийн томилогдсон он, хувиар	14
Зураг 7.Дэд зөвлөлийн санхүүжилтийн эх үүсвэр.....	14
Зураг 8.Дэд зөвлөлийн хуралддаг давтамж, хувиар.....	15
Зураг 9.ОУИТБС-ын талаар мэдлэг, хувиар.....	15
Зураг 10.Ажлын албанаас үзүүлж буй дэмжлэгт өгсөн үнэлгээ	16
Зураг 11.Шаардлагатай тохиолдолд ханддаг эх сурвалж, хандсан газраасаа хариултаа бүрэн авч чаддаг эсэх, хувиар	16
Зураг 12.Мэдээллийн сангийн хүртээмжтэй, ойлгомжтой байдал	17
Зураг 13.Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой хувийн чадваруудаа үнэлсэн үнэлгээ	17
Зураг 14. Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг сайжруулахад шаардлагатай дэмжлэг	18
Зураг 15. Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг сайжруулахад хэрэгтэй сургалтын чиглэл	18
Зураг 16. Үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд тусгадаг эсэх	18
Зураг 17.Төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг хэнд тайлагнадаг вэ?.....	18
Зураг 18.2020 онд тайлан гаргаж, үр дүнг нь хэлэлцсэн эсэх	18
Зураг 19.Төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд гишүүдийн оролцоо	19
Зураг 20.Төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд орон нутгийн удирдлагын зүгээс дэмждэг эсэх, дэмждэг бол үзүүлдэг дэмжлэг.....	19
Зураг 21.Үйл ажиллагааны ил тод байдлыг хангаж буй байдал, хувиар	20
Зураг 22.Мэдээллийн ил тод байдлыг хангаж буй байдал, хувиар.....	20
Зураг 23. ОУИТБС-тай холбоотой голчлон байршуулдаг мэдээлэл, хувиар.....	20
Зураг 24. Олборлох үйлдвэрлэлтэй холбоотой иргэдийн сонирхдог мэдээлэл, хувиар.....	20
Зураг 25.Иргэдийн санал, хүсэлт хүлээн авдаг эсэх, хувиар	21
Зураг 26. Цахим системийн зарим цэсийг ашиглаж байгаагүй гишүүдийн эзлэх хувь.....	21
Зураг 27. Орон нутгийн иргэд болон ИНБ-ын оролцооны төлөв, хувиар.....	21
Зураг 28. Уул уурхайн аж ахуй нэгжүүдийн олон нийтэд үйл ажиллагаагаа танилцуулдаг хэлбэр	22
Зураг 29.Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагаанд тулгарч буй бэрхшээл, хувиар	22
Зураг 30.Хамгийн их бэрхшээлтэй тулгардаг үйл ажиллагаа, хувиар	22
Зураг 31.Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг сайжруулах стратеги	29

Товчилсон үг

ААНБ	Аж ахуйн нэгж байгууллага
ЗДТГ	Засаг даргын тамгын газар
ИНБ	Иргэний нийгмийн байгууллага
НҮБ	Нэгдсэн үндэстний байгууллага
ОҮИТБС	Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилга
ТББ	Төрийн бус байгууллага
ТЕГ	Татварын ерөнхий газар

Удиртгал

Монгол Улс Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилга (ОҮИТБС)-д 2006 онд нэгдсэн бөгөөд орон нутгийн дэд зөвлөлийг 2013 оноос байгуулж эхэлснээр одоогоор аймаг, нийслэлд 22, сум дүүрэгт 12, нийт 34 дэд зөвлөлтэй болсон байна. Дэд зөвлөл нь олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлыг хангах чиглэлээр гарсан хууль тогтоомж, Санаачилгын олон улсын үндсэн зарчим, шаардлагад нийцүүлэн орон нутагт үйл ажиллагааг удирдан зохион байгуулах, салбарын засаглалын ил тод байдал, хариуцлагыг сайжруулах зорилготой юм. Мөн дэд зөвлөл нь нутгийн захиргааны байгууллага, олборлох үйлдвэрлэл эрхлэгчид, иргэний нийгмийн байгууллагын оролцоог хангахад чухал үүрэгтэй бүтэц юм. Дэд зөвлөлийг байгуулах, түүний бүтэц, үйл ажиллагааны үндсэн чиглэлийг тухайн аймаг, нийслэлийн засаг дарга шийдвэрлэж иржээ. Хэдийгээр дэд зөвлөлийг байгуулаад 8 жил болсон ч үйл ажиллагаа нь жигдэрч олборлох үйл ажиллагааны ил тод байдлыг хангаж, иргэдэд мэдээлэл хүргэх зорилгыг бүрэн биелүүлж чадахгүй байна.

Тус судалгааны зорилго нь Монголын ОҮИТБС-ын Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааны өнөөгийн бодит байдалд үнэлгээ өгөх, орон нутагт ил тод байдлыг хангахад тулгарч буй бэрхшээл, хэрэгцээг судалж, тодорхойлсны үндсэн дээр тайлан боловсруулж, цаашид дэд зөвлөлүүдийн үйл ажиллагааг сайжруулахад чиглэсэн зөвлөмж, стратеги, ажлын төлөвлөгөөний төслийг судалгааны хамт Монголын ОҮИТБС-ын Олон талт ажлын хэсэгт хүлээлгэн өгөхөд оршино.

Судалгааны аргачлал

Судалгааны ажлыг анхдагч болон хоёрдогч тоо, мэдээллийг үндэслэн гүйцэтгэсэн. Ингэхдээ мэдээллийг цуглуулах тоон болон чанарын аргыг хослуулан ашигласан. Цар тахлын байдлыг харгалзан судалгааны анхан шатны мэдээллийг цуглуулах үйл ажиллагааг цахимаар хийж бүх дэд зөвлөлийг хамруулсан.

Ганцаарчилсан ярилцлага

Нэмэлт мэдээлэл, ялангуяа дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааны төлөвлөлт, менежмент, төсвийн хуваарилалт, ил тод байдал, гишүүдийн чадавх, иргэдэд хүргэх мэдээлэл, дэд зөвлөлтэй холбоотой нийтлэгдээгүй мэдээллийг зохих хувь хүнээс тодруулахад чиглэх болно. Энэхүү ярилцлагыг дэд зөвлөл, ЗДТГ, аж ахуйн нэгж, ТББ, иргэд, ОУИТБС-ын ажлын албаны төлөөллөөс сонгосон

Бүлгийн ярилцлага

Иргэд болон зорилтот бүлгүүдийн дунд зохион байгуулж, тухайн орон нутаг дахь дэд зөвлөлийн талаарх мэдээлэл иргэдэд хэр хүртээмжтэй байгааг тодорхойлоход голлон ашигласан. Түүнчлэн, дэд зөвлөлийн гишүүнээр томилогдсон гишүүдийн дунд бүлгийн ярилцлагыг зохион байгуулж, тэдгээрийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний биелэлт, тулгарч буй бэрхшээлийн талаар тодруулсан

Тоон судалгаа

Түүвэр судалгааг тогтоосон стандартын дагуу урьдчилсан бэлтгэсэн асуулгын дагуу 21 аймгийн дэд зөвлөлийн төлөөллийг хамруулан зохион байгуулсан. Асуулга нь дэд зөвлөлийн ерөнхий мэдээлэл, дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, түүний хэрэгжилт, дэд зөвлөлийн олон нийтийн харилцаа, ил тод байдал, тулгарч буй бэрхшээл, цаашид анхаарах асуудал гэсэн 6 бүлгээс бүрдсэн.

Талбар дээрх ажиглалт

Нийслэл (Хан-Уул дүүрэг), 3 аймаг, 1 суманд очиж талбар дээрх ажиглалтыг хийсэн. Тухайн талбар дахь ил тод байдалд үзүүлэх нөлөөллийг ажиглаж, дутагдалтай талыг илрүүлэх, тэдгээрийн тогтвортой байдлын талаар дүгнэсэн.

Барим бичгийн шинжилгээ

ОУИТБС, дэд зөвлөл, аймаг сумдын захиргаа, аж ахуйн нэгж байгууллагын тайлан, төлөвлөгөө болон өөр бусад холбоотой судалгаа, шинжилгээнүүдээс ОУИТБС-д хамааралтай хэсгүүдийг ашиглан үнэлгээ хийсэн.

I.Баримт бичгийн шинжилгээ

Монгол Улс 2006 оноос ОУИТБС-д нэгдэж өөрийн орны уул уурхай салбарын талаарх мэдээллийг олон улсын стандартын дагуу тайлагнаж дэлхийн түвшинд хариуцлагатай уул уурхай, сайн засаглалыг бэхжүүлэхэд хувь нэмрээ оруулсаар иржээ. Энэ хугацаанд ОУИТБС-ын 14 удаагийн тайланг Монгол улс бэлтгэн гаргасан байна. Мөн ОУИТБС-ын Үндэсний зөвлөлийн дэргэд дэд зөвлөлийг 2013 оноос байгуулж эхэлсэн бөгөөд одоогоор 21 аймаг, 11 сум, нийслэлд үйл ажиллагаатай үндэсний сүлжээ болон өргөжжээ.

Аймаг, сумдын дэд зөвлөлийг тухайн аймаг, нийслэлийн засаг даргын орлогч дарга ахалж, гишүүдэд ЗДТГ-ын албан тушаалтан, уул уурхайн үйл ажиллагаа эрхэлдэг аж ахуйн нэгж болон иргэний нийгмийн төлөөлөл томилогддог байна. Дэд зөвлөл нь өөрийн дүрэм, үйл ажиллагааны жилийн төлөвлөгөөтэй юм. Дэд зөвлөл нь уул уурхайтай холбоотой мэдээллийг тухайн орон нутгийн иргэдэд хүргэх, байгаль хамгаалал, нөхөн сэргээлтийг хянах, ОУИТБС-ын нэгдсэн тайланд зориулсан тоо мэдээллийг цуглуулах зэрэг чиглэлээр ажиллаж байна. Ингэхдээ:

- *ОУИТБС-ын стандартыг хангах тал дээр Монгол улс тодорхой ахиц гаргасан:* Монгол Улс ОУИТБС-д нэгдэж, 2018 онд тус санаачилгын стандартыг “хангалттай” нэвтрүүлсэн орны тоонд ороход уул уурхай, орон нутгийн гэрээ, байгаль орчны мониторингийн мэдээллийг ил тод болгож, жилийн тайланд шаардлагатай мэдээллийг гаргах, иргэдийн оролцоог хангах зэргээр аймаг, сум, нийслэлийн дэд зөвлөл тодорхой үүрэг гүйцэтгэсэн болно. Өнөөдрийн байдлаар дэд зөвлөлүүд өөрийн дүрэм, үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, орон нутгийн тоо мэдээллийг ОУИТБС-ын цахим хуудас, мэдээллийн санд бүрэн байршуулсан;
- *Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагаа орон нутгийн хөгжлийн бодлоготой уялдсан:* Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагаа өнөөгийн байдлаар аймаг, сумын түвшинд уул уурхайн чиглэлээр хэрэгжүүлж буй бодлого, үйл ажиллагааны нэг хэсэг болж байна;
- *Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааны ил тод байдал:* Дэд зөвлөл тус бүр өөрийн үйл ажиллагааны дүрэм, төлөвлөгөөтэй байхаар ОУИТБС-ын дүрэмд заасан бөгөөд одоогийн байдлаар дэд зөвлөлийн 73 хувь төлөвлөгөө, 22 хувь нь дүрмээ ил тод болгосон байна;
- *Жилийн тайлан сайжирсаар ирсэн:* ОУИТБС-ын төв оффисоос Монгол Улсын санаачилга тус байгууллагын үйл ажиллагаа, тэр дундаа жилийн тайланг стандартад бүрэн нийцсэнийг олон улсад мэдээлсэн болно;
- *Иргэдийн санал гомдлыг шийдвэрлэх:* Иргэд, ААН-ын амаар болон цахимаар гаргасан хүсэлтийг бүртгэж, тэмдэглэл хөтөлж байгаа сайн туршлага байна. Судалгаанд хамрагдсан дэд зөвлөлүүдээс 90 гаруй хувь нь тухайн орон нутгийн ЗДТГ-ын санал, гомдлыг удирдах механизмыг ашиглаж байгаа нь гомдлыг нэгдсэн журмаар орон нутгийн үйл ажиллагаатай уялдуулан шийдвэрлэх боломжийг бүрдүүлсэн байна. Харин шийдвэрлэх явц харилцан адилгүй байна.

Монгол Улсын Засгийн газрын 222-р тогтоолд зааснаар Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга нар ОУИТБС-ын хэрэгжилтийг орон нутагт хангах зорилгоор дэд зөвлөл байгуулж, ажиллуулах үүрэг хүлээсэн. Тус тогтоолоор дараах 5 төрлийн чиг, үүргийг бүх шатны Засаг дарга нарт өгсөн байдаг. Үүнд:

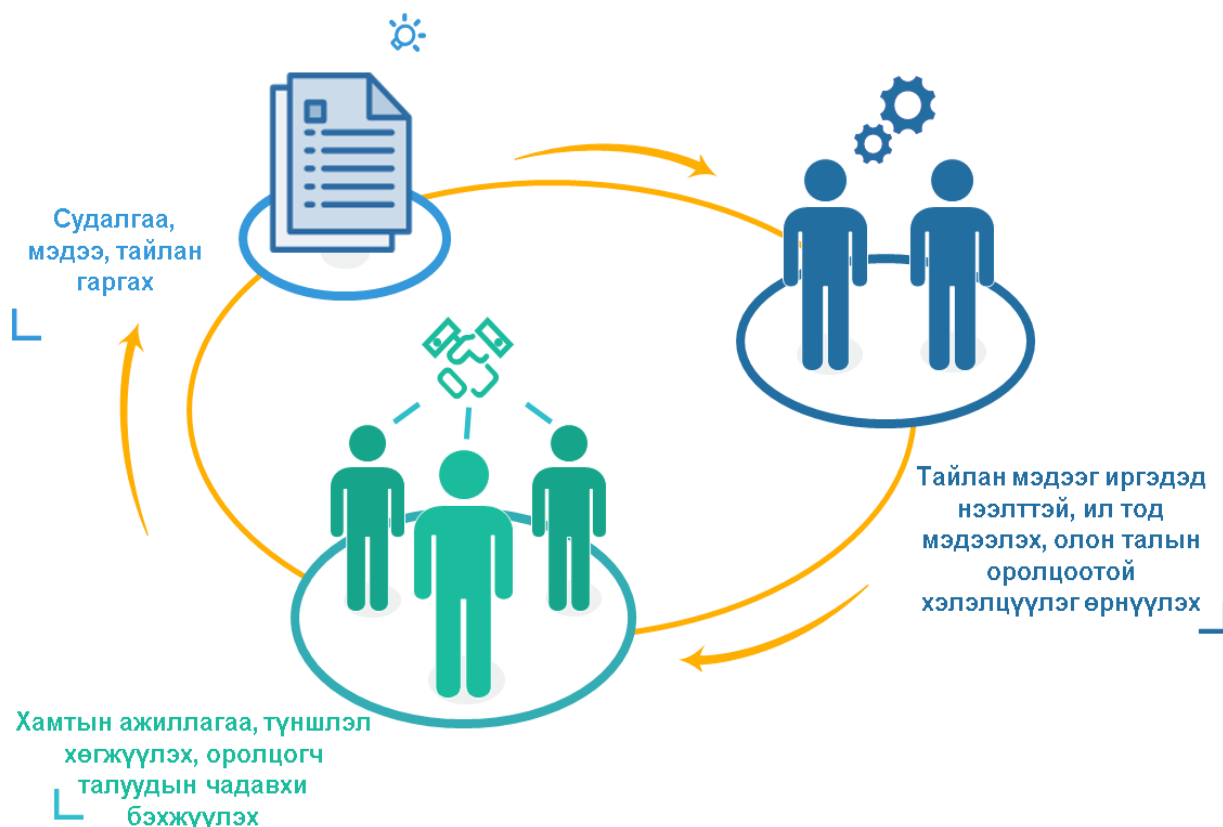
1. Ашигт малтмал, газрын тосны компаниуд, тэдгээрийн туслан гүйцэтгэгчээс орон нутгийн төсөвт хүлээн авсан татвар, төлбөр, хандив, дэмжлэгийн орлогын мэдээг жил бүр гаргаж, нийтэд мэдээлэх, 4 дүгээр сарын 15-ны дотор ТЕГ-т хүргүүлэх;
2. Ашигт малтмал, газрын тосны компаниуд, тэдгээрийн туслан гүйцэтгэгчээс орон нутгийн төсөвт төлсөн татвар, төлбөр, хандив, дэмжлэгийн талаар иргэдэд нээлттэй мэдээлэх

ажлыг зохион байгуулах, хяналт тавих үүрэг бүхий дэд зөвлөлийг төр, компани, иргэний нийгэм гэсэн гурван талын тэгш оролцоо, бүрэлдэхүүнтэйгээр байгуулж, үйл ажиллагаанд нь хяналт тавих;

3. Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ, байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөө, тэдгээрт оруулсан өөрчлөлт, байгаль хамгаалах зардлын 50 хувийг тусгай дансанд төвлөрүүлсэн байдал, түүний зарцуулалт, буцаан төлөлтийн мэдээг аж ахуйн нэгж бүрээр гаргаж, дэд зөвлөлийн хуралдаанаар хэлэлцэх, нийтэд ил тод мэдээлэх;
4. Ашигт малтмалын тухай хуулийн 42 дугаар заалтын хэрэгжилтийг нийтэд мэдээлэх;
5. Уул уурхайн үйлдвэрлэл явагдаж байгаа суманд дэд зөвлөлийг байгуулж, ажиллуулах зохион байгуулалтын арга хэмжээ авах;

Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагаа нь дараах 3 чиглэлд хуваагдаж байна.

Зураг 1. Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааны чиглэл

ОУИТБС-ын Ажлын алба (ажлын алба)-нд 2020 оны байдлаар 19 аймаг, нийслэлийн дэд зөвлөл, 4 сумын салбараас ирсэн ажлын төлөвлөгөөний агуулгыг Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааны чиглэлтэй харьцуулан хоорондын уялдаа, нийцлийг шинжилж үзэв.

Хүснэгт 1. Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагаа чиглэл, төлөвлөгөөний уялдаа, нийцэл

№	Аймгууд		Үйл ажиллагааны чиглэл			Төрийн байгууллагын үндсэн чиг үүргийн чанартай, дэд зөвлөлийн чиглэлтэй уялдаагүй
			Судалгаа, мэдээ, тайлан гаргах	Тайлан мэдээг иргэдэд нээлттэй, ил тод мэдээлэх, олон талын оролцоотой хэлэлцүүлэг өрнүүлэх	Хамтын ажиллагаа, түншлэл хөгжүүлэх, оролцогч талуудын чадавх бэхжүүлэх	
1	Архангай	Төлөвлөсөн ¹	-	-	-	-
		Нийцэл	1	-	1	2
2	Баян-Өлгий	Төлөвлөсөн	6	2	2	-
		Нийцэл	6	1	1	2
3	Баянхонгор	Төлөвлөсөн ²	-	-	-	-
		Нийцэл	4	2	1	-
4	Булган	Төлөвлөсөн	9	2	3	2
		Нийцэл	9	1	2	4
5	Говь-Алтай	Төлөвлөсөн	6	2	2	-
		Нийцэл	6	2	2	-
6	Говьсүмбэр	Төлөвлөсөн ³	-	-	-	-
		Нийцэл	8	3	2	-
7	Дархан-Уул	Төлөвлөсөн	7	3	1	-
		Нийцэл	7	2	1	1
7.1	Шарын гол	Төлөвлөсөн ⁴	-	-	-	-
		Нийцэл	4	2	-	1
7.2	Хонгор	Төлөвлөсөн ⁵	-	-	-	-
		Нийцэл	4	2	1	1
8	Дорноговь	Төлөвлөсөн	5	3	3	-
		Нийцэл	5	3	2	1
9	Дорнод	Төлөвлөсөн ⁶	-	-	-	-
		Нийцэл	8	2	5	-
10	Дундговь	Төлөвлөсөн	-	-	-	-
		Нийцэл	1	3	3	5
11	Завхан	Төлөвлөсөн	6	4	2	-
		Нийцэл	6	4	2	-
12	Орхон	Төлөвлөсөн	5	4	1	1
		Нийцэл	5	1	-	4
13	Өвөрхангай	Төлөвлөсөн	-	7	-	-
		Нийцэл	5	1	1	-
14	Өмнөговь	Төлөвлөсөн	5	4	3	-
		Нийцэл	5	4	3	-
15	Сүхбаатар	Төлөвлөсөн	6	4	2	-
		Нийцэл	6	2	4	-
16	Сэлэнгэ	Төлөвлөсөн ⁷	-	-	-	-
		Нийцэл	2	3	5	-
17	Төв	Төлөвлөсөн ⁸	-	-	-	-
		Нийцэл	4	1	1	1
18	Увс	Төлөвлөсөн	6	-	7	-
		Нийцэл	6	1	3	3
19	Ховд	Төлөвлөсөн ⁹	-	-	-	-
		Нийцэл	3	2	3	1
20	Хөвсгөл	Төлөвлөсөн	-	-	-	-
		Нийцэл	6	-	-	-
21	Хэнтий	Төлөвлөсөн	7	4	3	-
		Нийцэл	7	4	3	-
22	Улаанбаатар	Төлөвлөсөн ¹⁰	-	-	-	-
		Нийцэл	1	-	2	3
Нийт			119	53	48	31
Дундаж			6	3	2	2

Дэд зөвлөл үндсэн 3 үйл ажиллагаа чиглэлээс судалгаа, мэдээ, тайлан гаргах дээшээ чиглэсэн мэдээллийн урсгалыг гүйцэтгэх ажлыг хангалттай гүйцэтгэж байна. Харин доошоо чиглэсэн мэдээллийн урсгал болох тайланг тайлан мэдээг иргэдэд нээлттэй, ил тод мэдээлэх, олон талын оролцоотой хэлэлцүүлэг өрнүүлэхэд хангалтгүй ажиллаж байна. Мөн хамтын ажиллагаа,

¹ Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг ангилаагүй байв

² Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны ангилал нь тодорхой бус байв

³ Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны ангилал нь тодорхой бус байв

⁴ Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг ангилаагүй байв

⁵ Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг ангилаагүй байв

⁶ Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны ангилал нь тодорхой бус байв

⁷ Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг ангилаагүй байв

⁸ Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг ангилаагүй байв

⁹ Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг ангилаагүй байв

¹⁰ Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг ангилаагүй байв

түншлэл хөгжүүлэх, оролцогч талуудын чадавх бэхжүүлэх чиглэлийн хэрэгжилт хангалтгүй байна.

Орон нутгийн дэд зөвлөлүүд үйл ажиллагаа явуулсаар ирсэн ч тоо мэдээлэл, статистик өгөгдлийг нэгтгэн Ажлын алба руу явуулж ирсэн буюу мэдээллийн дээшээ чиглэсэн урсгалыг анхаарч ирсэн байна.

Тайлан гаргахын үндсэн зорилго юу байхыг өнөөдрийг хүртэл хувийн хэвшил, нутгийн захиргааны байгууллага, иргэд ойлголгүй ирсэн нь ажиглагдаж байна. Цаашид орон нутагт ажиллаж буй хувийн хэвшил хэрхэн ажилласнаа тухайн орон нутаг болон улс орны нийгэм-эдийн засгийн хөгжилд ямар хувь нэмэр оруулж буй, уг хөрөнгө оруулалт жирийн иргэний амьдралд хэрхэн нөлөөллийг тодорхой харуулдаг байх нь талуудын зөрчил, маргаан, хардлагыг арилгах явдал юм.

Тиймээс ОУИТБС-ын тайланг иргэдэд хувийн хэвшил, нутгийн захиргааны байгууллагууд ойлгомжтой болгон мэдээлэх, уг мэдээллийг хүртээмжтэйгээр тараах буюу мэдээллийн доошоо чиглэсэн урсгалыг бий болгох нь чухал байна.

Хамтын ажиллагаа, түншлэл хөгжүүлэх, оролцогч талуудын чадавх бэхжүүлэх чиглэлийн хэрэгжилт хангалтгүй байсаар байна. Цөөн тооны аймаг уул уурхайн чуулга уулзалт, зөвлөгөөн, сургалт, хэлэлцүүлэг зохион байгуулдаг ч иргэдийн оролцоо, хүртээмж, давтамж нь хангалтгүй байна.

Баримт бичгийн шинжилгээнээс дараах зүйлс ажиглагдлаа. Үүнд:

- Аймаг бүрийн төлөвлөгөөний үйл ажиллагааны чиглэлийн бүтэц ялгаатай байна.
- Төлөвлөгөөнд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа нэр, тодорхойлолт нь тодорхой бус байна. Жишээ нь, “Баруун бүсийн чуулга уулзалт”
- Төлөвлөгөөнд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны шалгуур үзүүлэлт нь байхгүй болон хангалтгүй байна.
- Иргэд мэдээлэл өгөх арга хэлбэр нь нутгийн захиргааны байгууллагуудын цахим хуудсаар хязгаарлагдаж байна.
- Төрийн албан хаагчийн үндсэн чиг үүргийн ажлыг төлөвлөгөөнд тусгаж байна.
- Хамтын ажиллагаа, түншлэлийг хөгжүүлэх, чадавх бэхжүүлэх чиглэлд зөвхөн төрийн байгууллагууд руу анхаарч байна.
- Төлөвлөсөн үйл ажиллагааг олон мэт харагдахаар оролцогч талууд тус бүр дээр сургалт зохион байгуулах гэж бичих хандлага байна.

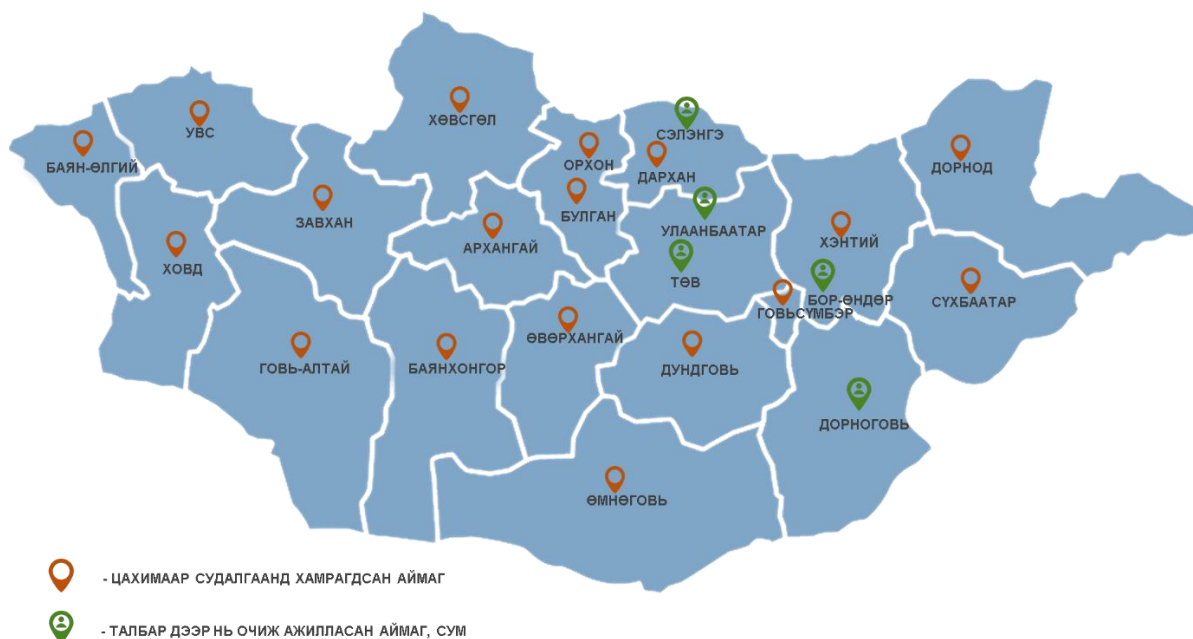
Дэд зөвлөлүүд цаашид дараах чиглэлүүдэд анхаарах хэрэгтэй байна. Үүнд:

- Төлөвлөгөөнд тусгагдах ажил дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааны үндсэн 3 чиглэлээр ангилагдаж төлөвлөгддөг байх нь нийцэл, уялдаа, зөрүү, хэрэгжилтийг үнэлэхэд хялбар болно.
- Төлөвлөгөөнд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа нэр, тодорхойлолтыг ойлгомжтой бүрэн томъёолох.
- Төлөвлөгөөнд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны шалгуур үзүүлэлт нь байхгүй болон хангалтгүй. Жишээ нь, Баруун бүсийн чуулга уулзалт, түүний шалгуур нь “заасан хугацаанд хэрэгжсэн байх” гэж тодорхой бус бичсэн. Цаашид, шалгуур үзүүлэлтийг орц, гарц, үр дүн, үр нөлөөгөөр нь гаргахад анхаарах.
- Иргэдэд мэдээлэл өгөх чиглэл нь албаны цахим хуудаст тавихаар хязгаарлагдаж байгаа нь хангалттай бус юм. Иргэд цахим хуудаснаас илүү цаг үеийн мэдээ хурдацтай тархаж байдаг, олон нийтийн харилцааны хэрэгслүүд ашиглаж байгаа нь тоон судалгаанаас харагдсан.

- Хамтын ажиллагаа, түншлэлийг хөгжүүлэхэд, чадавх бэхжүүлэх чиглэлд зөвхөн төрийн байгууллагууд руу анхаарч байна. Цаашид иргэд, хувийн хэвшил, төрийн байгууллага хоорондын уялдаа холбоог сайжруулах, хамтын ажиллагаа, түншлэл хөгжүүлэх, тэдгээрийг ижил түвшинд чадавхжуулах шаардлагатай байна.
- Төлөвлөсөн үйл ажиллагааг олон мэт харагдахаар оролцогч талууд тус бүр дээр сургалт зохион байгуулах гэж бичих хандлага байна. Цаашид оролцогч талуудыг чадавхжуулах үйл ажиллагааг тус тусад нь нэгдмэл байдлаар зохион байгуулах нь зүйтэй.

II. Судалгааны үр дүн

Судалгаа нь ОУИТБС-ын нийт дэд зөвлөлийг хамруулсан бөгөөд Нийслэл, Төв, Сэлэнгэ, Дорноговь аймаг болон Хэнтий аймгийн Бор-Өндөр суманд очиж талбар дээрх ажиглалтыг хийсэн.

Зураг 2. Судалгааны хамрагдалт

Судалгаа нь ОУИТБС-ын нийт дэд зөвлөлийг хамруулсан бөгөөд Нийслэл, Төв, Сэлэнгэ, Дорноговь аймгууд болон Хэнтий аймгийн Бор-Өндөр суманд очиж талбар дээрх ажиглалтыг хийсэн.

Талбарын ажиглалт нь үндсэн асуулгыг оролцогчдоос авахаас гадна дэд зөвлөлийн төлөвлөгөө, түүний тайлан, хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний мэдээллүүдтэй танилцах, асуулгын хариулагч нартай өргөн хүрээнд ярилцах, асуулгад тусгагдаагүй асуултуудыг асуухад чиглэгдсэн. Мөн дэд зөвлөлийн төлөвлөгөөнүүдээс иргэдэд тайлан мэдээг ил тод, нээлттэй мэдээлэх, иргэдийн оролцоог хангасан хэлэлцүүлэг өрнүүлэх чиглэгдсэн арга хэмжээнүүд хангалтгүй байгаа нь баримт бичгийн шинжилгээнээс ажиглагдсантай холбоотой орон нутгийн иргэдийн төрөл бүрийн бүлгүүдтэй уулзаж ОУИТБС-ын талаар ямар ойлголт, мэдээлэлтэй байгааг тодруулах явдал байсан.

Ажиглалтын явцад дэд зөвлөл үндсэн 3 үйл ажиллагааны чиглэлээс судалгаа, мэдээ, тайлан гаргах дээшээ чиглэсэн мэдээллийг урсгалыг гүйцэтгэх ажлыг хангалттай гүйцэтгэж, архивласан байсан. Харин доошоо чиглэсэн мэдээллийн урсгал болох тайлан мэдээг иргэдэд нээлттэй, ил тод мэдээлэх, олон талын оролцоотой хэлэлцүүлэг өрнүүлэх чиглэлд хангалтгүй ажиллаж байна. Ажиглалтын явцад нийт 150 орчим иргэдээс ОУИТБС-ын талаар тодруулахад мэдэх хүн маш цөөхөн байсан ба мэдээлэлтэй байгаа хүмүүс нь тамгын газарт ажилладаг танилаасаа сонссон,

ажлын шаардлагаар холбогдож байсан гэсэн тайлбар өгч байсан. Мөн хамтын ажиллагаа, түншлэл хөгжүүлэх, оролцогч талуудын чадавх бэхжүүлэх чиглэлийн ажлууд хангалтгүй буюу иргэдийн оролцоог орхигдуулж байгаа нь ажиглагдсан.

Талбарын ажиглалтаар аймаг, сум болон жишиг сумын төсөл хэрэгжсэн сумдад дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааны тогтворгүй, хангалтгүй байдлыг төрийн байгууллагын төлөөллүүд санхүүжилтийн дутмаг байдалтай холбон тайлбарлаж байсан. Харин хувийн хэвшил, иргэдийн төлөөллийн хувьд санхүүжилт чухал биш бөгөөд мэдээллийг олон нийтэд түгээх, хурал уулзалт зохион байгуулах орчин орон нутагт хангалттай байгаа, харин дэд зөвлөлийн төлөвлөгөөг боловсруулахдаа талуудын оролцоог хангах, төрийн байгууллагын төлөөлөл, тэр дундаа удирдлагууд эргэх холбоотой байж манлайлал үзүүлэх шаардлагатай гэж үзэж байна.

Тоон судалгаанд аймаг тус бүрээс 4, нийт 84 хүнийг хамруулахаар төлөвлөсөн боловч 21 аймаг 3 сумын дэд зөвлөлийн 46 төлөөллөөс асуулга цуглуулсан нь дараах шалтгаануудаас хамаарсан байна. Үүнд:

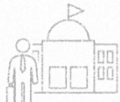
- Шинээр томилогдсон дэд зөвлөлийн дарга нар ажилтайгаа танилцаж чадаагүй гэдэг шалтгаанаар хариулт өгөхөөс татгалзсан;
- Хэд хэдэн аймгийн хувийн хэвшлийн төлөөллийг судалгаанд хамруулахаар оролдсон боловч холбоо барих утас нь холбогдохгүй, дэд зөвлөлийн нарийн бичигт өөр холбогдох мэдээлэл байгаагүй;
- Хувийн хэвшлийн болон ИНБ-ын төлөөллөөс дэд зөвлөлд байдаг гэдгээ мэдэхгүй гишүүд олон байсан тул судалгаанд хамруулж чадаагүй.

46 асуулгаас 5 асуулгыг боловсруулалтын явцад хассан. Үүнд:

- Ховд аймгийн дэд зөвлөлийн удирдлагын хариулт нарийн бичгийн хариулттай яг ижил байсан;
- Дорнод аймгийн иргэний нийгмийн байгууллага, хувийн хэвшлийн төлөөллийн хариулт нарийн бичгийн хариулттай яг ижил байсан;
- Хэнтий аймгийн Бор-Өндөр сумын хувийн хэвшил болон Дорноговийн иргэний нийгмийн байгууллагын төлөөлөл асуулгад дандаа мэдэхгүй гэсэн хариулт өгсөн.

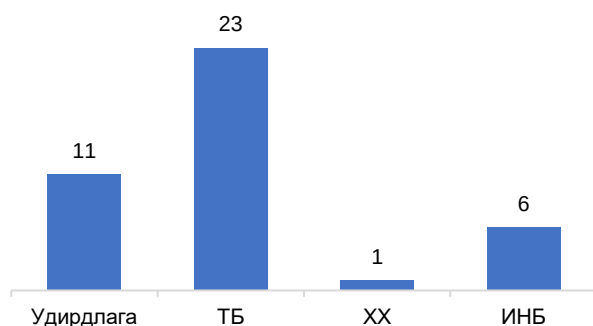
Судалгаанд төлөөлөл нь хамрагдсан 24 дэд зөвлөлөөс Дорнод хамгийн олон буюу 16, Баянхонгор хамгийн цөөн буюу 4 гишүүнтэй бол дэд зөвлөлүүдийн гишүүдийн дундаж тоо 10.5 байна. Дэд зөвлөлүүд 3 талт оролцоог дараах байдалтай хангасан байна.

Хүснэгт 2. Орон нутагт дэд зөвлөлийн байгуулахад оролцоог хангасан байдал

Аймгууд	 Нутгийн захиргааны байгууллага	 Иргэний нийгмийн байгууллага	 Хувийн хэвшил
---------	--	---	---

Дорноговь аймаг	√	Х	√
Булган аймаг	√	√	Х
Сэлэнгэ аймаг	√	Х	Х
Сэлэнгэ аймаг, Баянгол сум	√	Х	Х
Бусад аймаг, сум	√	√	√

Дорноговь аймаг ИНБ төлөөлөлгүй, Булган аймаг хувийн хэвшлийн төлөөлөлгүй бол Сэлэнгэ аймгийн болон дэд зөвлөл дан төрийн байгууллагын төлөөллөөс бүрдсэн байна.

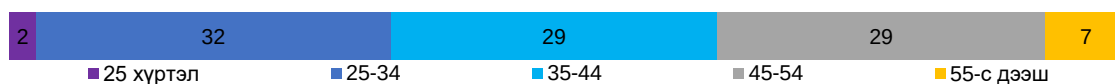

Зураг 3. Судалгаанд хамрагдсан төлөөллийн тоо

Судалгаанд хамрагдсан хүмүүсийн 56 хувь нь төрийн байгууллагын 27 хувь нь удирдлагын 15 хувь нь иргэний нийгмийн байгууллагын, 2 хувь нь хувийн хэвшлийн төлөөлөл байна. Хэд хэдэн аймгийн хувийн хэвшлийн төлөөллийг судалгаанд хамруулахаар холбогдсон боловч утас нь холбогдохгүй байх, ийм дэд зөвлөлд байдаг гэдгээ мэдэхгүй байх зэрэг шалтгаануудаас болж чадаагүй.

Дэд зөвлөлд байдаг гэдгээ мэдэхгүй гэх тохиолдолд зөвхөн хувийн хэвшлийн төлөөлөл дээр биш ИНБ-ын төлөөлөлд ч мөн адил гарч байсан. Жишээлбэл, Өвөрхангай аймгийн нарийн бичиг нь ИНБ-ын төлөөлөл гээд н.Батчимэг гэдэг сэтгүүлчийн дугаар өгсөн боловч тухайн хүн нь дэд зөвлөлийн талаар огт мэдэхгүй байсан. Эргээд нарийн бичигтэй холбогдож тодруулахад захирамж дээр яах аргагүй н.Батчимэг гээд орсон байдаг, тухайн үед зөвшилцөж дэд зөвлөлд орё гэсэн боловч үйл ажиллагаа идэвхтэй биш тул мартсан байж магадгүй гэсэн хариу өгсөн. Мөн Орхон, Өвөрхангай, Завхан, Сүхбаатар, Булган, Дундговь, Сэлэнгийн Ерөө сум, Төв аймаг зэрэг дэд зөвлөлүүдийн ИНБ болон хувийн хэвшлийн төлөөллүүдтэй холбогдсон ч тухайн төлөөллүүд мэдээлэлгүй байсан тул асуулга авч чадаагүй.

Судалгаанд оролцогчид нь хүйсийн хувьд ижил ба насны бүлгээр авч үзвэл 34 хүртэлх насны залуус 34 хувь, 35-45 насныхан 58 хувь, 55 болон түүнээс дээш насныхан 7 хувийг эзэлж байна.

Зураг 4. Дэд зөвлөлийн гишүүдийн нас бүлгээр, хувиар

2.1. Ерөнхий мэдээлэл

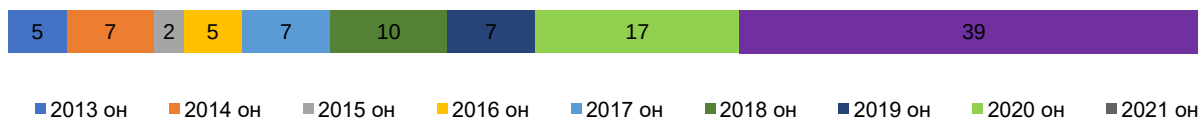

Зураг 5. Дэд зөвлөлийн бүтэц, хувиар

Дэд зөвлөлийн бүтцийн харьцаа тэнцвэртэй биш буюу төрийн байгууллагын төлөөлөл давамгайлж байна. Сүхбаатар, Завхан, Өмнөговь, Орхон,

Бор-Өндөр зөвлөлүүдийнх тэнцвэртэй буюу талуудын төлөөлөл тэнцүү байна.

Дэд зөвлөлийн гишүүдийн 56 хувь нь 2020 оны сонгуулийн дараа шинээр томилогдсон байна.

Зураг 6. Дэд зөвлөлийн гишүүдийн томилогдсон он, хувиар

Дэд зөвлөлүүдийн 85 хувь нь санхүүгийн тогтвортой эх үүсвэр байхгүй, 12 хувь нь эх үүсвэр байгаа эсэхийг мэдэхгүй гэсэн бол 2 хувь буюу ганцхан дэд зөвлөл санхүүгийн тогтвортой эх үүсвэртэй гэж хариулсан байна. Тогтвортой эх үүсвэртэй гэж хариулсан Бор-Өндөр зөвлөл нь төслийн санхүүжилтээр санхүүждэг байсан ба одоо үйл ажиллагаа явуулахгүй байгаа гэжээ.

Зураг 7. Дэд зөвлөлийн санхүүжилтийн эх үүсвэр

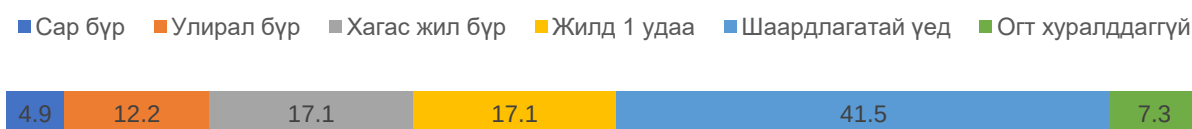
Санхүүгийн эх үүсвэргүй гэж хариулсан дэд зөвлөлүүд санхүүжилтээ ихэвчлэн Орон нутгийн төсөв, засаг даргын нөөц хөрөнгөнөөс шийддэг байна. Харин Өмнөговь аймгийн дэд зөвлөл нь үйл ажиллагаа явуулахтай холбоотой уул уурхайн компанитай байгуулсан хамтын ажиллагааны гэрээнд тусгах замаар, Завхан аймгийн дэд гишүүн байгууллага өөрийн хөрөнгөөр шийдвэрлэдэг гэсэн бол Сэлэнгэ аймгийн уул уурхайн компаниуд нийгмийн хариуцлагын хүрээнд үйл ажиллагааны санхүүжилтийг шийдвэрлэж өгдөг гэсэн байна.

Судалгаанд оролцогчдын дөнгөж 15 хувь нь олон нийтэд зориулсан арга хэмжээ зохион байгуулдаг гэсэн байна. Тэдний зохион байгуулсан арга хэмжээнүүд нь:

- Дорнод аймаг: MERIT төсөлтэй хамтран 10 сумын 200 гаран иргэдэд Уул уурхайн амьдралын мөчлөг сэдэвт сургалт зохион байгуулсан.
- Сүхбаатар аймаг: Жил бүр орон нутгийн уулзалт зөвлөгөөн зохион байгуулдаг (уул уурхайн салбарын) ба MERIT төсөлтэй хамтран ажилладаг.

- Завхан аймаг: ТББ-ын санаачилгаар сүүлийн 4 жилд Уул уурхайг хариуцлагатай болгоход чиглэсэн уулзалт хэлэлцүүлэг цахим нөлөөллийн ажлуудыг зохион байгуулж байна.
- Дархан-Уул: Дэд зөвлөлийг шинэ байгуулснаас хойш 2 удаа олборлох үйлдвэрлэлийн талаар үнэн зөв мэдээлэл, цаг үеийн байдлыг иргэд олон нийтэд цахимаар мэдээлсэн.
- Бор-Өндөр: 2017-2018 онуудад өдөрлөг, спортын арга хэмжээ, уул уурхайн компаниудын үйл ажиллагааг танилцуулах зэрэг үйл ажиллагаа зохион байгуулж байсан.

Судалгаанд оролцогчдын 73 хувь нь дэд зөвлөл нь үйл ажиллагааны жилийн төлөвлөгөөтэй, 22 хувь нь дэд зөвлөл нь дүрэмтэй гэж хариулсан байна. Мөн дэд зөвлөл нь жилд 1 болон түүнээс дээш удаа хуралддаг гэж 51.2 хувь, огт хуралддаггүй гэж 7.3 хувь нь, шаардлагатай үед хуралддаг гэж 41.5 хувь нь хариулжээ.

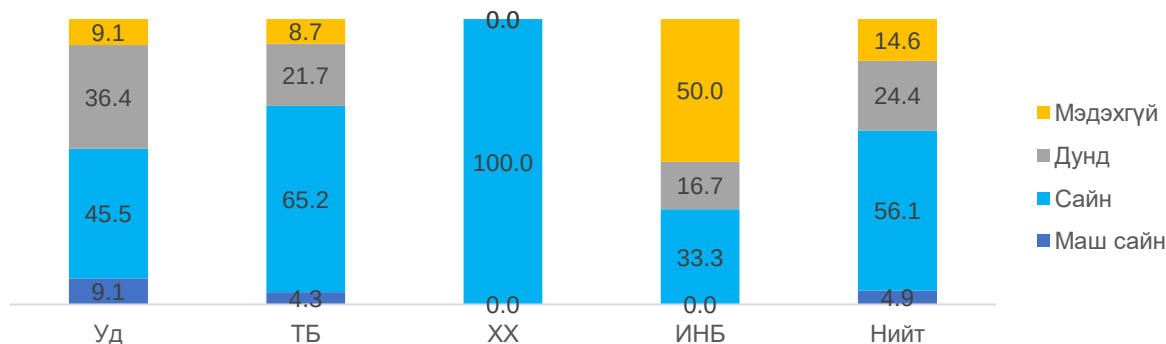

Зураг 8. Дэд зөвлөлийн хуралддаг давтамж, хувиар

Хуралддаггүй гэж хариулсан хүмүүсийг нарийвчилж үзвэл Завханы хувийн хэвшлийн төлөөлөл хуралддаггүй гэсэн байхад төрийн байгууллагуудын төлөөлөл нь шаардлагатай үед хуралддаг гэж хариулсан бол Шарын гол болон Өмнөговь аймгийн дэд зөвлөл огт хуралддаггүй байна.

2.2. Гишүүдийн чадавх

ОУИТБС-ын талаар 60 орчим хувь нь сайн мэднэ, 15 хувь нь мэдэхгүй гэж хариулсан байна. Эдгээрийг гишүүдийн төрлөөр авч үзвэл ИНБ-ын төлөөллийн 50 хувь нь мэдэхгүй гэж хариулсан бол сайн мэднэ гэж төрийн байгууллагын төлөөллийн 70 орчим хувь нь хариулсан байна.

Зураг 9. ОУИТБС-ын талаар мэдлэг, хувиар

ОУИТБС-ын стандартыг талаас илүү хувь нь төлөвлөгөө боловсруулах, хэрэгжүүлэхэд, 24 орчим хувь нь олон талт уулзалт зохион байгуулахад, 22 хувь нь жилийн тайлан боловсруулахад, 20 орчим хувь нь бодлогын баримт бичиг боловсруулахад, 15 хувь нь цахим тайлан гаргахад тусган ажилладаг гэсэн бол 12 хувь нь энэ талаар мэдээлэл байхгүй байна.

Судалгаанд хамрагдагсдын 22 хувь нь ямар нэгэн тэргүүн туршлагыг үйл ажиллагаандаа ашигладаггүй гэсэн бол 70.7 хувь нь Монголын, 7.3 хувь нь гадаад улс орны тэргүүн туршлагыг судалж, ашигладаг гэсэн байна. Ямар нэгэн тэргүүн туршлагыг үйл ажиллагаандаа ашигладаггүй гэсэн хүмүүс мэдээлэл байхгүйгээс болоод ашигладаггүй гэсэн байна.

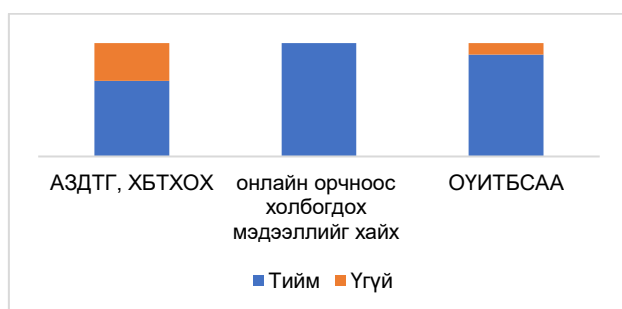
Судалгаанд оролцогчдын 54 хувь нь Ажлын албанаас дэмжлэг үзүүлдэг, 22 хувь нь үгүй, 24 хувь нь энэ талаар мэдэхгүй гэж хариулсан ба Ажлын албанаас үзүүлж байгаа дэмжлэгт өгсөн үнэлгээ дунджаар 3.4 пункт байна (1-5 оноогоор үнэлүүлсэн). Үнэлгээнээс харахад дэмжлэг үзүүлдэг гэж хариулсан хүмүүсийнх үнэлгээ дэмжлэг үзүүлдэггүй болон мэдэхгүй гэж хариулсан хүмүүсийн үнэлгээнээс 1 пункт орчмоор өндөр байна.

Зураг 10. Ажлын албанаас үзүүлж буй дэмжлэгт өгсөн үнэлгээ

Дэмжлэг үзүүлдэг гэж хариулсан оролцогчид ажлын албанаас үзүүлдэг дэмжлэгүүдийг дараах байдлаар нэрлэсэн байна.

1. Уулзалт, хэлэлцүүлэг зохион байгуулж, мэдээлэл солилцох, чиглэл өгөх
2. Зөвлөгөө өгөх
3. Төлөвлөгөө, тайлан боловсруулах гэх мэт аргазүйн зөвлөгөө өгөх
4. Мэдээ, мэдээллээр хангах
5. Ур чадвар, нэмэгдүүлэх сургалт зохион байгуулах
6. Туршлага судлуулах

Зураг 11. Шаардлагатай тохиолдолд ханддаг эх сурвалж, хандсан газраасаа хариултаа бүрэн авч чаддаг эсэх, хувиар

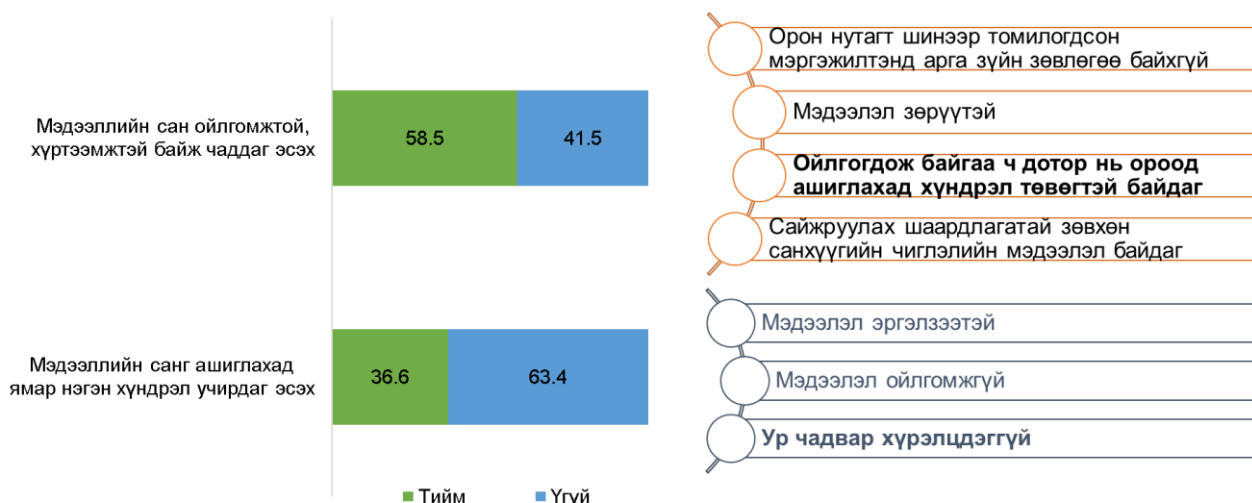
Судалгаанд оролцогчдын 49 хувь нь асуудал гарвал Ажлын албанд, 15 хувь нь аймгийн ЗДТГ-т ханддаг гэсэн бол 7 хувь нь онлайн орчноос мэдээлэл хайдаг, 29 хувь нь хаана хандахаа мэддэггүй гэсэн байна. Эдгээрийн 86 хувь нь хандсан газраасаа хариултаа бүрэн авч чаддаг гэжээ.

ОУИТБС-аас гаргасан гарын авлагыг 46.3 хувь нь ашигладаг, 36.6 хувь нь ашигладаггүй гэсэн бол 17.1 хувь нь гарын авлагын талаар мэдэхгүй гэж хариулсан байна. Ихэвчлэн ашигладаг гарын авлагууд нь:

- Нэгдсэн мэдээллийн сангийн тухай

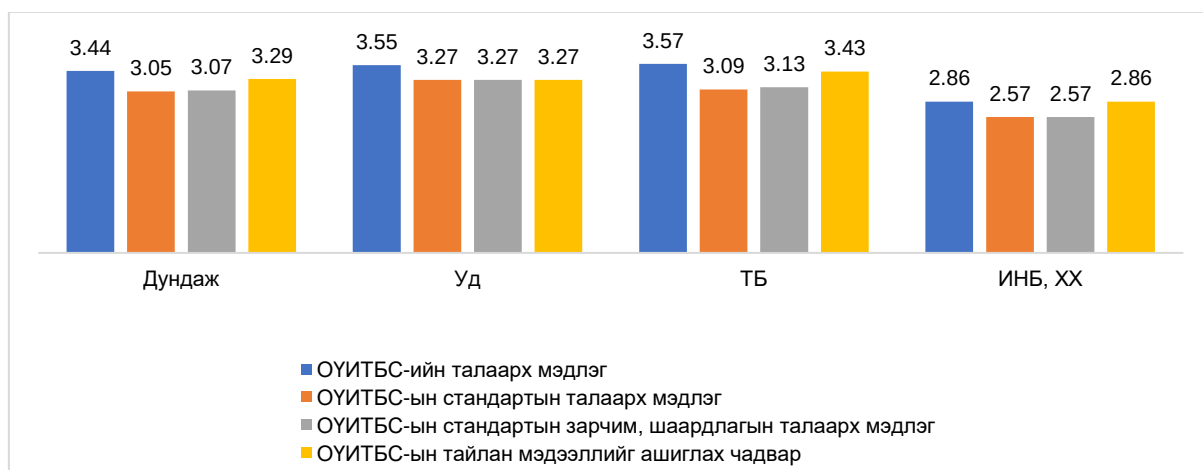
- ОУИТБС-ын хэрэгжилт орон нутагт хангах үүрэг бүхий дэд зөвлөлийн тухай
- Тайлан гаргах тухай
- Хамтын ажиллагааны гэрээ байгуулах тухай
- Цахим тайлангийн системийн тухай

ОУИТБС-ын мэдээллийн санг 12.2 хувь нь тогтмол, 61 хувь нь хааяа ашигладаг гэсэн бол 26.8 хувь нь ашигладаггүй гэсэн байна.

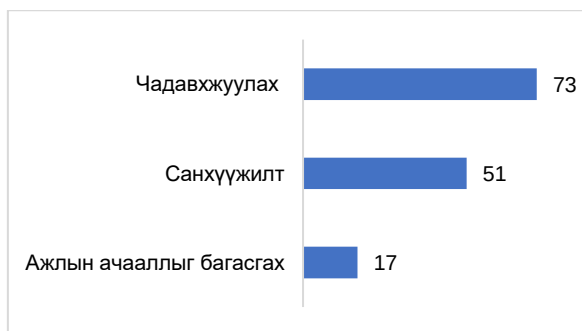
Зураг 12. Мэдээллийн сангийн хүртээмжтэй, ойлгомжтой байдал

Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой хувийн чадваруудаа үнэлсэн үнэлгээний дундаж нь 3.21 пункт байна. Энд төрийн байгууллагын төлөөллийн чадварын үнэлгээ хувийн хэвшил болон ИНБ-н төлөөллийнхөөс өндөр байна.

Зураг 13. Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой хувийн чадваруудаа үнэлсэн үнэлгээ

Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг сайжруулахад гишүүдийг чадавхжуулах, санхүүжилтийг шийдвэрлэх, ажлын ачааллыг багасгах шаардлагатай гэсэн байна.

Зураг 14. Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг сайжруулахад шаардлагатай дэмжлэг

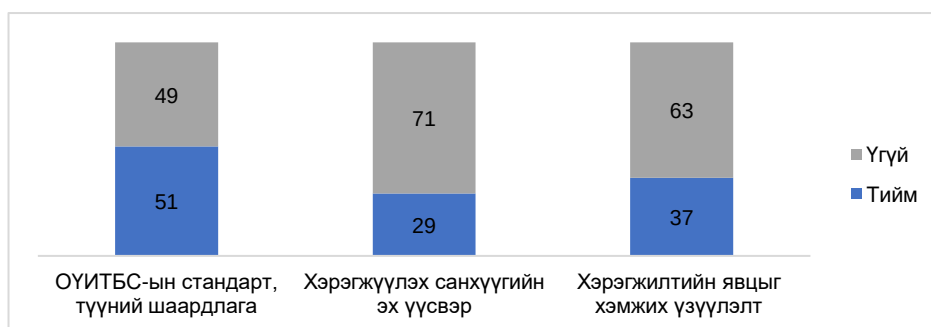

Зураг 15. Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг сайжруулахад хэрэгтэй сургалтын чиглэл

2.3.Үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, биелэлт

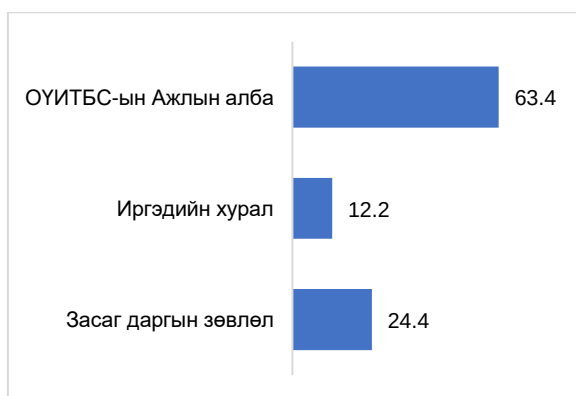
Судалгаанд оролцогчдын 56 хувь нь цахимаар, 15 хувь нь бичгээр, 10 хувь нь олон талт хэлэлцүүлэг зохион байгуулах замаар үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний төслөө боловсруулдаг бол 19 хувь нь ямар нэгэн хэлэлцүүлэг зохион байгуулахгүйгээр боловсруулдаг гэж хариулсан байна.

Төлөвлөгөө боловсруулахдаа 51 хувь нь ОУИТБ-ын стандарт түүний шаардлагыг, 29 хувь санхүүжилтийн эх үүсвэрийг, 37 хувь нь хэрэгжилтийг хэмжих үзүүлэлтүүдийг тусгадаг гэсэн бол Ховд, Хэнтий, Дорноговь, Сэлэнгэ, Архангай аймгуудыг эдгээрийг бүгдийг нь тусгадаг Баян-Өлгий аймаг аль алийг нь тусгадаггүй гэж хариулсан байна.

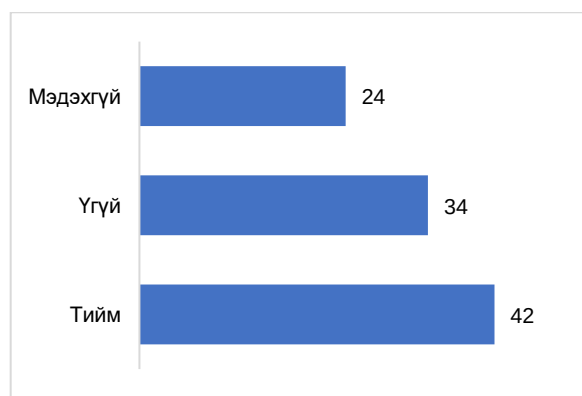

Зураг 16. Үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд тусгадаг эсэх

Судалгаанд оролцогчдын 63 хувь нь төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг ихэвчлэн ажлын албанд тайлагнадаг гэсэн бол 42 хувь нь 2020 онд үйл ажиллагааны тайлан гаргаж, үр дүнг хэлэлцсэн гэж хариулсан байна.

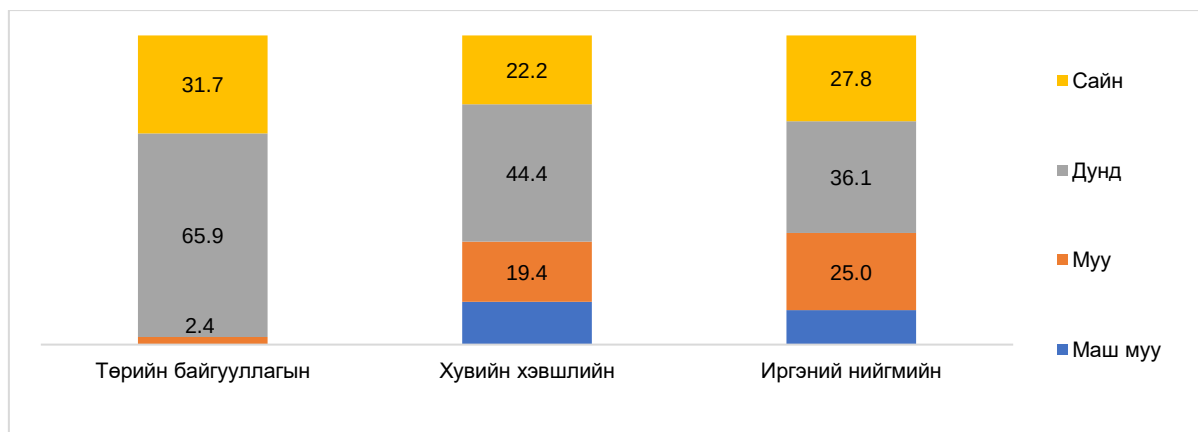

Зураг 17.Төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг хэнд тайлагнадаг вэ?

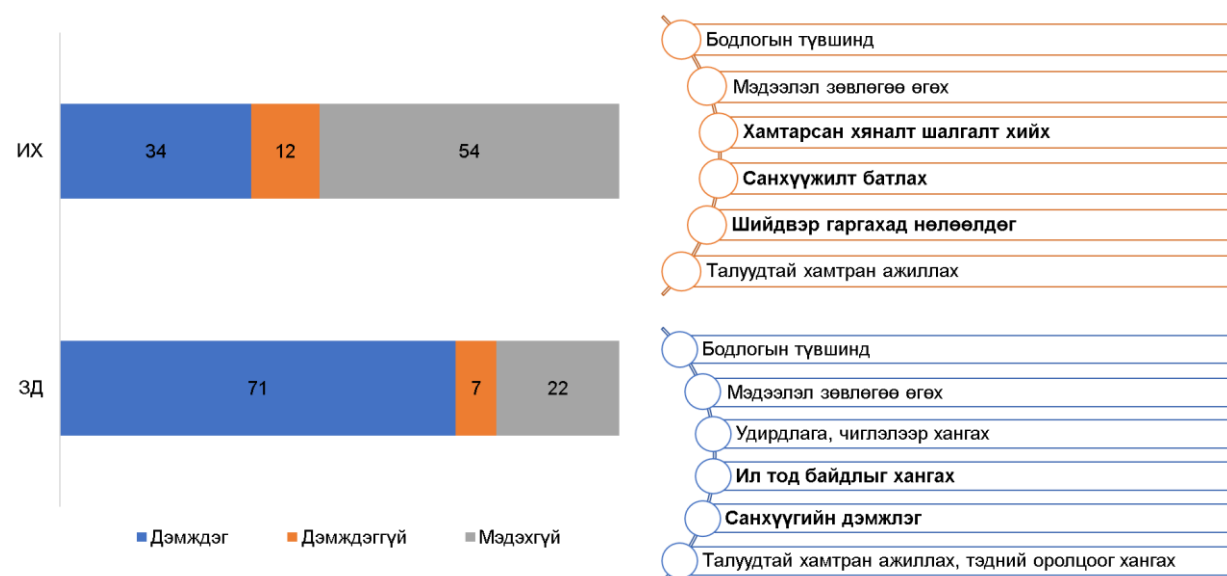
Зураг 18.2020 онд тайлан гаргаж, үр дүнг нь хэлэлцсэн эсэх

Төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд дэд зөвлөлийн гишүүдийн оролцоог үнэлүүлэхэд төрийн байгууллагын төлөөлөл илүү идэвхтэй оролцдог гэсэн бол хувийн хэвшил болон ИНБ-ын оролцоо ойролцоо байна. Дорнод, Ховд, Сүхбаатар, Архангай аймгуудын төлөөлөл бүгд идэвхтэй оролцдог гэсэн бол Баян-Өлгий, Өвөрхангай, Говь-Алтай аймгуудын ИНБ болон хувийн хэвшлийн төлөөлөл төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд оролцдоггүй буюу идэвх маш муу байдаг байна.

Зураг 19. Төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд гишүүдийн оролцоо

Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг аймгийн засаг дарга дэмждэг гэж 71 хувь, иргэдийн хурлын дарга, тэргүүлэгчид дэмждэг гэж 34 хувь хариулсан байна.

Зураг 20. Төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд орон нутгийн удирдлагын зүгээс дэмждэг эсэх, дэмждэг бол үзүүлдэг дэмжлэг

Увс, Дорнод, Завхан, Баянхонгор, Говь-Алтай, Хэнтий, Орхон зэрэг аймгуудын засаг дарга болон иргэдийн хурал аль аль нь дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг дэмжин ажилладаг гэсэн бол Завхан аймагт аль аль нь дэмждэггүй гэжээ.

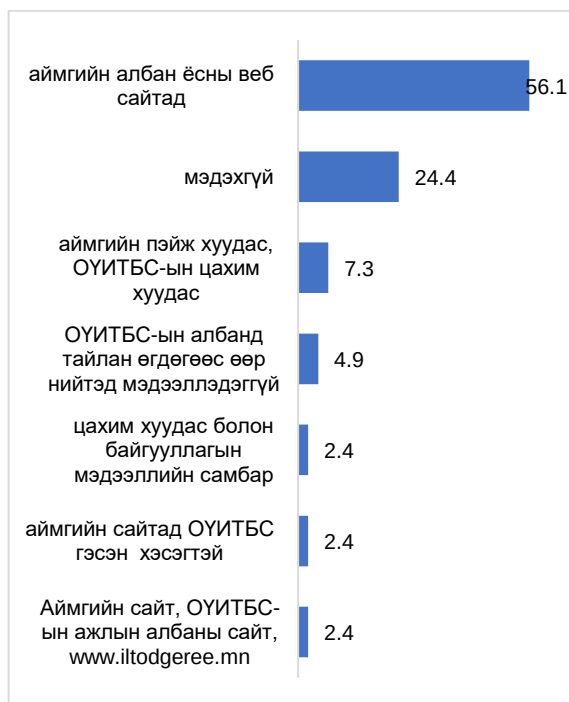
2.4. Ил тод байдал

Дэд зөвлөлүүдийн иргэд, олон нийтэд мэдээлэл хүргэхэд голчлон ашигладаг хэрэгсэл нь нутгийн захиргааны байгууллагын цахим хуудас ба судалгаанд оролцогчдын 44 хувь нь тус цахим хуудаст мэдээ, тайлангаа байршуулах замаар үйл ажиллагааны ил тод байдлыг

хангадаг байна. Харин судалгаанд оролцогчдын 22 хувь нь дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааны ил тод байдлыг хэрхэн хангадгийг мэдэхгүй гэж хариулсан ба эдгээрийн дийлэнх нь буюу 55 хувь нь төрийн байгууллагын ажилтан байна.

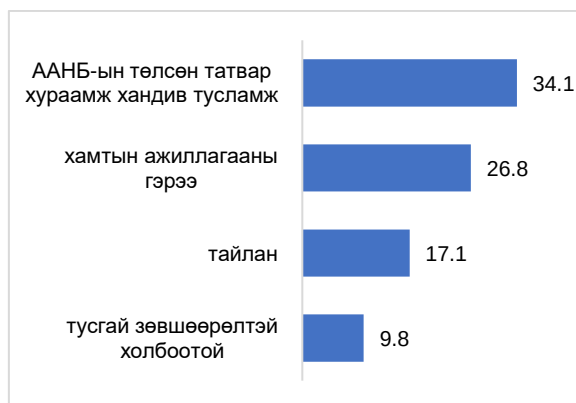
Зураг 21. Үйл ажиллагааны ил тод байдлыг хангаж буй байдал, хувиар

Зураг 22. Мэдээллийн ил тод байдлыг хангаж буй байдал, хувиар

Завхан аймаг аймгийн сайтад ОУИТБС гэсэн хэсэгтэй гэж хариулсан бол Дундговь аймаг аймгийн, Ажлын албаны, www.iltodgerее.mn гэсэн цахим хуудаснуудад, Сэлэнгэ аймаг аймгийн пэйж хуудас болон ОУИТБС-ын цахим хуудас, Говь сүмбэр аймаг цахим хуудас болон байгууллагын мэдээллийн самбарт байршуулах замаар ОУИТБС-ын тухай мэдээллийг олон нийтэд хүргэдэг гэсэн байна. Харин Дорноговь аймаг Ажлын албанд тайлан өгөхөөс өөрөөр нийтэд мэдээлдэггүй байна.

Дэд зөвлөлүүд ОУИТБС-тай холбоотой мэдээллүүдээс ихэвчлэн ААНБ-уудын төлсөн татвар хураамж, орон нутагтай байгуулсан хамтын ажиллагааны гэрээ, үйл ажиллагааны тайлан, тусгай зөвшөөрөлтэй холбоотой мэдээллүүдийг байршуулдаг бол иргэдийн олборлох үйлдвэрлэлтэй холбоотой хамгийн их сонирхдог мэдээлэл нь байгаль орчинтой холбоотой мэдээллүүд байна.

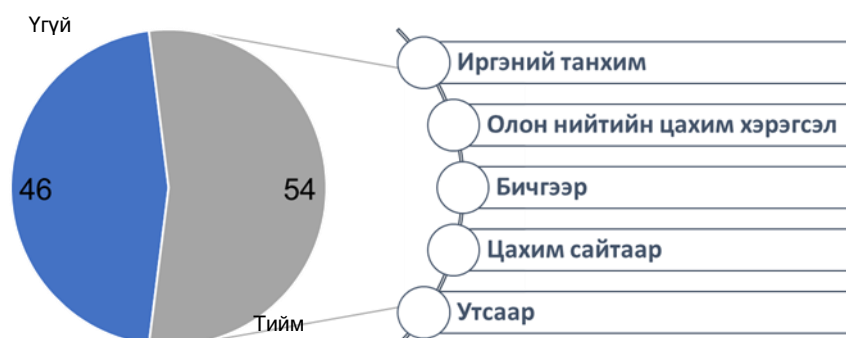

Зураг 23. ОУИТБС-тай холбоотой голчлон байршуулдаг мэдээлэл, хувиар

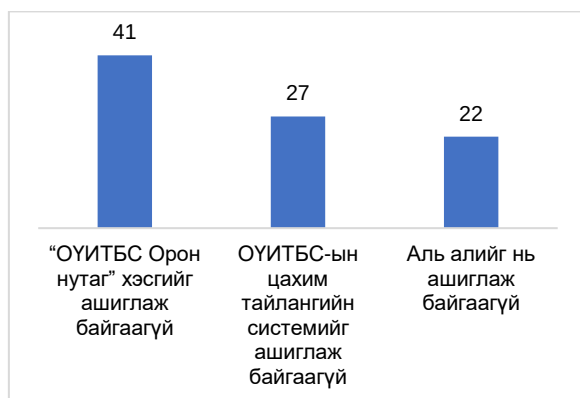
Зураг 24. Олборлох үйлдвэрлэлтэй холбоотой иргэдийн сонирхдог мэдээлэл, хувиар

Судалгаанд оролцогчдын 10 хувь нь талуудын мэдээлэл авахаар хандсан байдал, сонирхсон сэдэв зэргийг бүртгэдэг бол 70 хувь нь бүртгэдэггүй, 20 хувь нь мэдэхгүй гэж хариулсан байна. Харин 54 хувь нь иргэдийн санал, хүсэлт хүлээн авах хэрэгсэл байгаа гэж хариулсан ба тэдгээрээс хамгийн түгээмэл ашиглагддаг нь санал гомдол хүлээн авах утас байна.

Зураг 25. Иргэдийн санал, хүсэлт хүлээн авдаг эсэх, хувиар

Дэд зөвлөлийн гишүүдийн ОУИТБС-ын цахим хуудасны ашиглалт төдийлөн сайн биш байна.

Зураг 26. Цахим системийн зарим цэсийг ашиглаж байгаагүй гишүүдийн эзлэх хувь

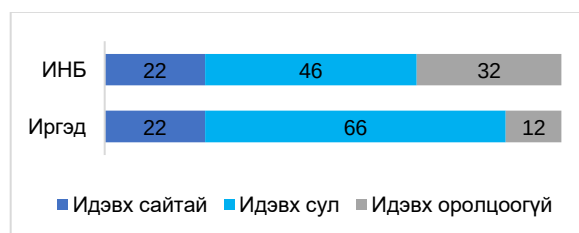
Судалгаанд оролцогчдын 41 хувь нь “ОУИТБС Орон нутаг” хэсгийг, 27 хувь нь ОУИТБС-ын цахим тайлангийн системийг ашиглаж байгаагүй гэж хариулсан байна. Мөн Булган, Баян-Өлгий, Дархан-Уул, Говь-Алтай, Бор-Өндөр, Архангай аймгуудын төлөөлөл аль алийг нь ашиглаж байгаагүй гэж хариулжээ.

Түүнчлэн ашигладаг гэж хариулсан хүмүүсээс Сүхбаатар, Дархан-Уул, Говь сүмбэр аймгуудын төлөөлөл 2021 онд ашиглаагүй байна.

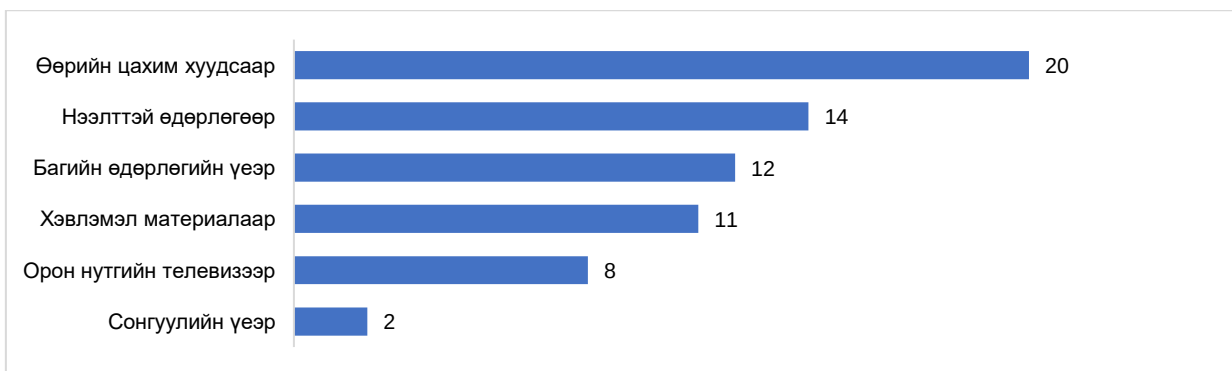
Орон нутаг дахь иргэд болон ИНБ-ын идэвх, оролцоо сул байдаг байна. Иргэд болон ИНБ-ын идэвх сайн гэж судалгаанд оролцогчдын 22 хувь нь хариулжээ.

Увс, Дорнод, Ховд, Сэлэнгэ аймгуудад иргэд болон ИНБ-ын аль алийнх нь идэвх оролцоо сайн бол Өвөрхангай аймагт аль аль нь идэвхгүй оролцоогүй байдаг байна.

Баян-Өлгий болон Говь-Алтай аймагт үйл ажиллагаа явуулж буй компаниуд олон нийтэд үйл ажиллагаагаа танилцуулдаггүй гэсэн бол Баянхонгор, Орхон аймгуудынх тогтмол, бусад аймгуудынх тогтмол биш ч танилцуулдаг гэсэн байна.

Зураг 27. Орон нутгийн иргэд болон ИНБ-ын оролцооны төлөв, хувиар

Зураг 28. Уул уурхайн аж ахуй нэгжүүдийн олон нийтэд үйл ажиллагаагаа танилцуулдаг хэлбэр

Уул уурхайн компаниудын үйл ажиллагаагаа олон нийтэд танилцуулахдаа төрийн байгууллагын адил өөрийн цахим хуудсыг түгээмэл ашигладаг байна.

2.5.Тулгарч буй бэрхшээл

Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагаанд хамгийн их тулгардаг бэрхшээлийг санхүүжилт гэсэн бол бэрхшээлтэй тулгардаг үйл ажиллагааг оролцогч талуудын чадавхыг бэхжүүлэх гэж тодорхойлсон байна.

Зураг 29.Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагаанд тулгарч буй бэрхшээл, хувиар

Зураг 30.Хамгийн их бэрхшээлтэй тулгардаг үйл ажиллагаа, хувиар

Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг сайжруулахын тулд цаашид анхаарах асуудлыг хамгийн олон нэрлэгдсэнээр нь эрэмбэлэн харуулбал:

1. Дэд зөвлөлийн гишүүдийг чадваржуулах;
2. Дэд зөвлөлийг хариуцсан орон тоо бий болгох;
3. Мэдээллийн ил тод, хүртээмжтэй байдлыг сайжруулах;
4. Санхүүжилтийн эх үүсвэр тодорхой болгох;
5. Дэд зөвлөлүүдийн хариуцлагыг нэмэгдүүлж, гишүүдийг идэвхжүүлэх;
6. Уул уурхайн компанийн хариуцлага, оролцоог нэмэгдүүлж идэвхжүүлэх;
7. Уул уурхайн талаарх төрийн бодлого, хууль эрхзүйг тодорхой болгох;
8. Орон нутгийн удирдлагын идэвхтэй оролцоо чухал;
9. Дэд зөвлөлийн нарийн бичгийн даргын ачааллыг бууруулах;
10. Төрийн захиргааны төв байгууллагын уялдаа холбоог сайжруулах;
11. Ажлын албатай нягт хамтран ажиллах.

III. Олон улсын туршлага

ОУИТБС-ын хүрээнд бусад улсуудад хэрэгжүүлж буй зарим туршлагыг нэгтгэн доор харуулсан болно. Эдгээр туршлагыг дэд зөвлөлийн стратеги, үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний санал боловсруулахад ашигласан болно.

3.1. Филиппин улс¹¹

Бантай Кита холбоо нь ОУИТБС-ын талаарх мэдээллийг олон нийтэд хүргэх, орон нутгийн удирдлагын хариуцлагыг дээшлүүлэхэд ОУИТБС чухал үүрэгтэйг хүлээн зөвшөөрч хамтран ажилладаг. Уул уурхайн томоохон төслийн талаарх мэдээлэл тухайн орон нутгийн иргэдэд бүрэн хүрэхгүй, зөвхөн мэдээлэлд ойрхон байдаг орон нутгийн удирдлага өгөөжийг илүү хүртэж буйг Бантай Кита холбоо анзаарч ОУИТБС-аар дамжуулан арга хэмжээ авч эхэлсэн байна. Олон улсын хууль тогтоомжийн дагуу олон нийтийн зөвшилцөл шаардлагатай байдаг боловч уул уурхайн төсөл хэрэгжиж эхлэхээс өмнө нутгийн иргэд мэдээлэл хүрэхгүй үйл ажиллагааг эхлүүлэхэд ямар бичиг баримт, дүгнэлт, зөвшөөрөл шаардахаа мэддэггүй байна. Иймд Бантай Кита олборлолтын явц, уул уурхайтай холбоотой баримт бичгүүдийн талаарх ойлголтыг сайжруулах зорилгоор орон нутгийн иргэдэд ОУИТБС, Нээлттэй засаг түншлэлтэй хамтран мэдээллийг хүргэж эхэлсэн болно.

Ингэхдээ ОУИТБС-ын жилийн тайлангийн хураангуй болон хялбаршуулсан хувилбарыг бэлтгэж нийтийн хүртээл болгох ажлыг тогтмолжуулсан байна. ОУИТБС-ын тайланд уул уурхайн зөвшөөрөл, уурхайн орлого, байгуулсан гэрээ, орон нутагт төлсөн шилжүүлэг, хандив тусламж болон уурхайн жинхэнэ эздийг нэрлэх зэрэг иргэдэд нэн шаардлагатай мэдээллийг агуулсан учир харилцааны гол хэрэгсэл хэмээн ашиглаж иржээ. Бантай Кита нь ОУИТБС-ын дараагийн шатны тайлагналд үндэстэн дамнасан шилжүүлэг, төлбөрийн талаар мэдээллийг тусгахыг дэмжиж байгаа нь орон нутгийн засаг захиргаа болон оролцогч талуудад илүү ил тод байх бас нэгэн хөшүүрэг болжээ.

3.2. Индонези¹²

Нийгэмд чиглэсэн арга хэмжээний зардал, түүний дотор нийгэмд үзүүлсэн нөлөөллийг хэрхэн тодорхойлж, удирдаж буй талаар орон нутгийн удирдлага, хувийн компани тайлагнаж олон нийтэд мэдээлэх нь хангалтгүй юм. Иймд ОУИТБС-ын стандартын хэрэгжилтийг хангах удирдамжид нийгмийн нөлөөллийн үнэлгээг хийж, үр дүнг олон нийтэд ил тод болгохоор заасан байна. Индонези улсын зарим орон нутагт тухайн уурхайн нийгмийн нөлөөллийн үнэлгээг гүйцэтгэж, олон нийтэд танилцуулдаг болжээ.

3.3. Перу¹³

“Уурхайн нөлөөллийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн нийгмийн хариуцлагын механизм” төсөл: Перу улс дахь хүн амын бүлэг болон орон нутгийн тэгш бус байдлыг багасгах зорилгоор 2005 онд хариуцлагатай байдлыг дэмжих санаачилга гаргасан бөгөөд ингэснээр олборлох салбарын орлогыг нийгмийн хамгийн ядуу хүмүүст хүртээмжтэй болгоход хувь нэмрээ оруулсан байна. “Уурхайн нөлөөллийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн нийгмийн хариуцлагын механизм” төсөл нь оролцогч талуудыг мэдээллээр хангаж, чадавхыг бэхжүүлэх, хөрөнгө оруулалт болон бусад нөөцийг хэрхэн төвлөрүүлэх тухай нээлттэй, ил тод хэлэлцүүлэг өрнүүлэх, хяналт тавих, хариуцлагыг нэхэх зэрэг боломжийг бүрдүүлсэн юм.

Төсөл хэрэгжүүлэх явцад дараах сургамжийг бүрдүүлсэн байна. Үүнд:

¹¹ <https://resourcegovernance.org/blog/eiti-goes-local-look-lessons-learned>

¹² <https://eiti.org/blog/from-ground-up-empowering-local-oversight-of-extractive-resources>

¹³ <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/16298/798930NWP002900Box0379795B00PUBLIC0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- *Байнгын оролцоо (presence)-той байх:* Тогтвортой хариуцлагатай байдлыг дэмжихийн тулд төслийн нэгж буюу MIM (Mejorando la Inversión Municipal—Improving Municipal Investment)- ийг тухайн орон нутагт байгуулжээ. Эхэндээ MIM -ууд улирал тутамд мэдээлэл өгдөг байсан ч энэ нь хотын хөрөнгө оруулалт, нөөцийн ашиглалтын талаар байнгын хэлэлцүүлэг өрнүүлэхэд хүндрэл учруулж байв. Иймд ОУИТБС-тай хамтран 40 шинэлэг санааг дэвшүүлж долоо хоног тутмын тойм бэлтгэж эхэлсэн. Иймд тухайн уурхайн талаарх мэдээлэл байнга бэлэн, хаанаас авах нь тодорхой болсон нь хамгийн чухал юм;
- *Хэвлэл мэдээллийн дэмжлэг авах:* Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүд орон нутагт хариуцлагын тогтолцоо, сайн засаглалыг дэмжих хүчин чармайлтын гол түнш болж чаддаг. Итгэлцлийг бий болгох, хоёр талын хэрэгцээг ойлгож, хүлээн зөвшөөрөхөд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Бие даасан, үнэн зөв, шударга мэдээллийг олон нийтэд түгээхэд хэвлэл мэдээлэл найдвартай түнш болжээ. Төслийн зүгээс тодорхой асуудал, сэдвээр сургалтын семинар зохион байгуулах, хэвлэлийн материал бэлтгэх зэргээр хамтарч эхэлсэн юм. Ингэхдээ ОУИТБС-ын тайланг суурь материал болгон ашигладаг байна.
- *Орон нутгийн удирдлагад үр өгөөжийг таниулах:* Хөрөнгө оруулалт, нөөцийн ашиглалтыг хянах, тайлагнах аливаа санаачилга нь орон нутгийн удирдлагуудад асуудалд тэнцвэртэй хандах боломжийг бүрдүүлдэг. Хэдийгээр мэдээлэл нь орон нутгийн удирдлагыг шүүмжлэх өнгө аястай байх ч тэдэн рүү дайрах, улс төрийн үзэл санаа оруулж болохгүй юм. Орон нутгийн эрх баригчид санаачилгаас ямар нэгэн ашигтай зүйл, ач тусыг авч байна гэдгийг мэдрэх ёстой юм. Үүний тулд иргэдийн сэтгэл ханамжийн судалгааны үр дүнгээр тайлбарлах нь оновчтой юм. Жишээлбэл, судалгаагаар хотын дарга нарын гүйцэтгэлийн үнэлгээ нь мэдээллийн ил тод байдлын түвшинтэй уялдуулж, эерэг хамаарал дээшилж буйг хянах нь чухал юм.

Дүгнэлт

ОУИТБС-ын дэд зөвлөл байгуулагдаад 8 жил болж байгаа ч үйл ажиллагаа нь хангалттай тогтворжоогүй, тус санаачилгын талаарх дэд зөвлөлийн гишүүд болон олон нийтийн мэдлэг, мэдээлэл хангалтгүй, тухайн орон нутагт үзүүлж буй нөлөөлөл хангалтгүй хэмээн тус судалгаагаар дүгнэж, дараах асуудалд анхаарлаа хандуулах нь зүйтэй гэж үзлээ. Үүнд:

1. Аймгууд дахь дэд зөвлөлийн засаглал оновчтой бус байна:

- *Дэд зөвлөлийн бүтцийн тэнцвэртэй байдал бүрэн хангагдаагүй:* ОУИТБС-ын стандартын дагуу уг үйл ажиллагаанд төр, иргэний нийгэм, хувийн хэвшлийн төлөөллийн тэнцүү оролцоо хангахаар заасан боловч амьдрал дээр энэхүү заалт хэрэгжихгүй байна. Нийт дэд зөвлөлийн 80 хувьд нь талуудын төлөөлөл тэнцүү биш, төрийн төлөөлөл давамгайлж байна;
- *Дэд зөвлөлийн гишүүд ойр ойр өөрчлөгддөг:* Дэд зөвлөлийн гишүүдийг албан тушаалаар нь томилж, баталдаг юм. Хэдийгээр энэ нь тогтвортой байдлыг хангахад чухал боловч улс төрийн шалтгаанаар хүмүүс нь ойр ойр өөрчлөгдөж зарим тохиолдол хэлтсийн дарга, ихэнх сумдын дарга нар өөрсдийгөө дэд зөвлөлийн гишүүн гэдгээ мэдэхгүй, ОУИТБС-ын ажиллах зарчим, үүрэг хариуцлага, тайлагналт, мэдээллийн талаар тааруухан мэдлэгтэй байна. Тухайлбал, дэд зөвлөлийн гишүүдийн 56 хувь нь 2020 оны сонгуулийн дараа шинээр томилогдсон байна, зарим нь ажиллаад 9-н сар болоход нэг удаа хуралдаж үзээгүй байна.
- *Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагаа “ажлын хэсэг” хэлбэртэй явах нь тогтвортой байдлыг хангаж чадахгүй байна:* Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагаа Ажлын хэсгийн хэлбэрээр явагдаж байгаа нь гишүүд, ялангуяа төрийн төлөөлөл болж буй төрийн албан хаагчид өөрийн үндсэн үүрэг дээр нэмэлтээр ажиллаж, ажил үүргийн хуваарьд тодорхой зааж өгөөгүйгээс цаг зав муу, хариуцлага тооцох механизм дутагдалтай байна. Үүний зэрэгцээ яам, үндэсний зөвлөл болон орон нутгийн дэд зөвлөлийн хамруулсан ажлын хэсгийг байгуулахаар зааж байгаа нь оролцох этгээд нь нэг хүн байж, олон удаагийн хурал цуглаанд суух, ажлын ачаалал ихсэх улмаар уг үйл ажиллагаа орхигдох эсвэл үр дүн муу байх эрсдэлтэй байна;

2. Аймгууд дахь дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааны арга барил, үйл явц хангалттай бүрдээгүй байна:

- *ОУИТБС-ын жилийн тайлангийн зөвлөмжийн хэрэгжилт хангалтгүй байна:* ОУИТБС-ын 14 удаагийн тайланг Монгол Улс бэлтгэн гаргасан бөгөөд тус тайланд дэд зөвлөлийн үйл ажиллагаанд тодорхой дүгнэлт хийж зөвлөмж гаргаж ирсэн. Харамсалтай тухайн зөвлөмжийн дагуу авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ үр дүн муутай байна. Тухайлбал, сүүлийн 3-4 жилийн нэгдсэн тайланд “ОУИТБС-ын дэд зөвлөлийн дүрмийг хэрэгжүүлэх боломжийг олгохын тулд илүү практикт тулгуурлан сайжруулах хэрэгтэй. Олон талт оролцогчдын бүлгүүд нь дэд зөвлөлийн санхүүжилттэй холбоотой Засгийн газрын тогтоолыг хэрэгжүүлэх талаар арга хэмжээ авах ёстой” гэж заасан боловч дэд зөвлөлийн гишүүд тус зөвлөмжийн тухай мэдлэг, мэдээлэл дутмаг, тодорхой арга хэмжээ аваагүй байна;
- *Дэд зөвлөлд үйл ажиллагааны санхүүжилт хангалтгүй эсвэл байдаггүй:* Засгийн газрын 2017 оны 263 дугаар тогтоолын дагуу сумдад явж ажиллах, олон нийтэд мэдээлэл хүргэх, сургалт сурталчилгаа зохион байгуулах зэрэг үйл ажиллагаанд тодорхой төсвийг хуваарилахаар заасан боловч одоогоор хэрэгжээгүй байна. Нийт дэд зөвлөлийн 85 хувь нь санхүүгийн тогтвортой эх үүсвэргүй байна;

- *Иргэдийн гомдлын удирдлага хангалтгүй байна:* Хэдийгээр уул уурхайн ил тод байдалтай холбоотой санал, гомдлыг нэг шугамаар хүлээж авч байгаа боловч ОУИТБС-ын хүрээнд шийдвэрлэхгүй, мэдээлэл солилцох явц болон хяналтын үзүүлэлт нэвтрүүлээгүйгээс ил тод байдал хангалтгүй байна.
 - *ОУИТБС-ын үйл ажиллагааны цар хүрээг хэт өргөн тодорхойлсноор үйл ажиллагааны фокус алдагдаж байна.* Засгийн газрын 222 дугаар тогтоолоор үндэсний зөвлөл, гишүүдийн хариуцах ажлын цар хүрээ болон бүх шатны Засаг дарга нарын хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэлийг дэлгэрэнгүй баталсан бөгөөд үүний дагуу ОУИТБС-ын хэрэгжүүлэх дунд хугацааны стратегийг боловсруулж ирсэн.
- 3. Уул уурхай дахь аж ахуйн нэгжүүдийн үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийн ил тод байдал хангалтгүй байна.**
- Дэд зөвлөлийн гишүүд тухайн орон нутагт үйл ажиллагаа эрхэлж буй уурхайн үйл ажиллагаа, үзүүлсэн дэмжлэгийн талаар өөрийн эрхэлж буй ажлын хүрээнд мэдээлэлтэй байна;
 - ОУИТБС-ын цахим хуудаст олон төрлийн мэдээлэл, тоо байгаа боловч энэ нь хэт техникийн чанартай байгаа нь ойлгомжгүй нөгөө талаас хоорондын уялдаа сул учир мэдээллийг бүрэн ашиглах боломж хязгаарлагдмал байна;
 - Иргэд ихэнхдээ нийгмийн сүлжээ, сонин хэвлэлээс ОУИТБС-ын талаар өнгөцхөн мэдээлэлтэй байна.

Зөвлөмж

Тус судалгааны тоон болон чанарын судалгааны үр дүнг харгалзан дараах зөвлөмжийг санал болгож байна. Үүнд:

- Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааны цар хүрээ (focus)-г тодорхой болгох. Ингэхдээ дараах чиглэл дээр төвлөрч ажиллах (1) “ОУИТБС-ын жилийн тайлан”-д үндэслэн уул уурхай, газрын тосны салбар, тухайн орон нутаг дахь компанийн талаарх тодорхой мэдээллийг бэлтгэх, (2) уул уурхайн тухайн орон нутагт үзүүлж буй нөлөөллийг судлах, (3) орон нутгийн иргэдийн дунд мэдээлэл хүргэх үйл ажиллагааг зохион байгуулах. Тухайн жилдээ төвлөрч ажиллах чиглэлээ оролцооны аргаар тодорхойлж, дэд зөвлөлийн хурлаар оны эхэнд хэлэлцэж батлах;
- Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг идэвхжүүлэх хүрээнд дэд зөвлөлийн нарийн бичгийг төрийн болон иргэний нийгмийн төлөөллөөс томилж, цалин төсөвтэй байхаар баталж өгөх;
- Дэд зөвлөлийн санхүүжилтийг Засгийн газрын тогтоолын дагуу шийдвэрлэхийн зэрэгцээ дэд зөвлөлд тодорхой үйл ажиллагаанд зориулан хөрөнгийн эх үүсвэрийг татан төвлөрүүлэхийг дэмжих;
- Дэд зөвлөлийг арга зүй, бусад санаачилга, төсөл хөтөлбөртэй уялдуулах, холбох үйл ажиллагааг Ажлын албанаас системтэй зохион байгуулах,
- Ил тод байдлын тухай хуулийн төсөл боловсруулж, батлуулахад дэмжлэг үзүүлэх;
- Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг илүү тогтвортой, идэвхтэй болгох зорилгоор “ОУИТБС-ын бүсийн зөвлөл” загварыг турших зэрэг болно.

Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг илүү эрчимжүүлэх, тогтвортой байдлыг хангахад чиглэсэн тодорхой зөвлөмжийг мөн санал болгож байна. Үүнд:

1. Дэд зөвлөлийн бүтэц зохион байгуулалт, үйл ажиллагаа:
 - ОУИТБС-ын стандартын дагуу талуудын оролцоог тэнцвэртэй байлгах зарчмыг мөрдлөг болгохын зэрэгцээ “төрийн ажлын хавсарга” байгаа одоогийн хандлагыг өөрчлөх. Ингэхдээ үйл ажиллагааны цар хүрээг тодорхой болгож, тухайн жилийн төлөвлөгөөг боловсруулах;
 - Дэд зөвлөл төлөвлөгөө боловсруулахдаа үндсэн чиглэлийг тогтоож, тодорхой үйл ажиллагааг хэвшүүлэх (EITI culture), тухайлбал, жилийн тайланг олон нийтэд таниулах, тодорхой судалгааны үр дүнг танилцуулах, мэдээллийн хэрэгслээр өөрийн брэнд бүтээгдэхүүнтэй болох, нэг кейс үзүүлэх, гэх мэт;
 - Дэд зөвлөлд төрийг төлөөлж буй гишүүний ажил үүргийн хуваарьт оруулж, хийх ажлын талаар заавар, зөвлөгөөг Ажлын албанаас тогтмол өгөх. Ингэхдээ чадавх бэхжүүлэх гэсэн нийтлэг нэр доор бус “шинэ гишүүнд зориулсан көучинг (coaching)” хийх;
 - Дэд зөвлөлийн нийт гишүүдийн гуравны нэгээс доошгүй гишүүнд урамшуулал олгож хүлээх үүрэг, хариуцлагыг нэмэгдүүлэх. Ингэхдээ нарийн бичгийн даргыг төрийн болон иргэний нийгмийн талаас томилж, цалин олгож байх,
2. Олборлох салбарын ил тод байдлыг хангахад дэд зөвлөлийн оруулах хувь нэмрийг нэмэгдүүлэх:

- Дэд зөвлөлийн олон нийттэй харилцах арга барилыг илүү урт хугацааны, стратегийн шинж чанартай болгох, ингэхдээ оролцогч талуудын зураглалыг боловсруулж стратеги, төлөвлөгөөг боловсруулах;
- Цахим мэдээллийн санд өөрийн дэд зөвлөл, тухайн орон нутаг дахь холбоотой мэдээллийг байршуулж, жилийн нэгдсэн тайлангийн мэдээллийн маягтын дагуу хүргүүлэх, яам, агентлагийн цахим хуудсанд байршуулах;
- Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг дэвшүүлсэн зорилт, төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг илүүтэй анхаарч, анхан шатны мэдээлэл хүргэх;
- Жилийн тайлангийн үр нөлөөг дээшлүүлэх зорилгоор баталгаажуулах загвар (Validation model)-ийг шинэчилж ил тод байдал (Transparency), хамтын ажиллагаа, харилцаа (Stakeholder engagement), үр дүн, үр нөлөө (Outcomes and impact) гэсэн бүлэг асуудал дээр төвлөрөх бөгөөд ингэхдээ “нийгмийн нөлөөллийн үнэлгээ”-ий арга зүйг нэвтрүүлж, турших;
- Иргэн мэдээлэл авах эрх зөрчигдсөн талаар гомдол гаргах, шийдвэрлүүлэх боломжийг дэд зөвлөлийн үйл ажиллагаанд нэвтрүүлэх;
- Нийслэл болон тухайн орон нутаг дахь их дээд сургууль, тэдгээрийн салбар сургуулийн оюутнуудад ОҮИТБС-ын талаар хичээл заах, тэдгээрийг сайн дурын ажил болон тодорхой төсөлд оролцуулах;
- Мэдээллийн сувгийн хүртээмжтэй байдал, чанарт үнэлгээ хийх, ингэхдээ эхний ээлжид цахим хуудасны хүртээмжтэй байдлын аудит хийх.

3. Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааны тогтвортой байдлыг хангах:

- Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг бусад ижил төрлийн санаачилга, төсөл үйл ажиллагаатай уялдуулах, ингэхдээ Ажлын албанаас бусад байгууллага, төсөлтэй уялдуулж хамтран ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх;
- Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг тухайн бүсийн онцлогт уялдуулсан удирдлага, арга зүйгээр хангаж, бүсийн хэлбэрт үе шаттайгаар шилжүүлэх, ингэхдээ “ОҮИТБС-ын бүсийн зөвлөл”-ийг байгуулж турших;
- Засгийн газрын 2017 оны 263 дугаар тогтоолын дагуу санхүүгийн эх үүсвэрийг бүрдүүлэх, мөн бусад эх үүсвэрийг идэвхтэй эрэлхийлэхэд орон нутгийн удирдлага, Ажлын алба тодорхой үүрэг хүлээх;
- Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг орон нутаг дахь төрийн бусад албан ёсны тогтолцоотой уялдуулах замаар тогтвортой байдлыг хангах боломж шийдэл санал, зөвлөмжийг тусгах;

IV. Стратеги төлөвлөгөөний төсөл

4.1. Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагаа сайжруулах стратеги

Дэд зөвлөлийг аль болох бие даасан байдал руу шилжүүлэх, үйл ажиллагааг тодорхой бөгөөд тогтвортой болгох зорилгоор дэд зөвлөлүүдийн дунд хугацаанд хэрэгжүүлэх стратегийг бүтэц зохион байгуулалт, уул уурхайн салбарын ил тод байдлыг хангах, олборлох үйлдвэрлэлийн нийгэмд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах гэсэн гурван чиглэлээр томъёолсон болно. ОУИТБС-ын стандартуудыг хангах, улмаар давуулж биелүүлэх нь Монгол Улсын үндсэн зорилго байна. Тус стратегийг хэрэгжүүлэхдээ дэд зөвлөлийг чадавхжуулах улмаар алсдаа бие даасан нэгж буюу төрийн бус байгууллагын хэлбэрт шилжиж үйл ажиллагааны болон санхүүгийн бие даасан байдлыг хангах нь зүйтэй юм. Дэд зөвлөлийн дунд хугацаанд баримтлах үйл ажиллагааны стратеги, ашиглах арга зүйн саналыг доор харуулсан бөгөөд жишиг ажлын төлөвлөгөөний саналыг нэг жилээр боловсруулсан болно.

Зураг 31. Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг сайжруулах стратеги

Тэнцүү төлөөлөл: Дэд зөвлөлийн бүтцийг тэнцвэртэй байлгахын тулд Ажлын албанаас ОУИТБС-ын Үндэсний зөвлөлд санал гаргаж нийт хүний тоо, төлөөллийн тогтоож батлуулах нь зүйтэй юм. Ингэхдээ төр, иргэний нийгэм, хувийн хэвшил зэргээс тэнцүү төлөөллийг бүрдүүлнэ. Хамгийн оновчтой тоо 6 гишүүнтэй байж орон тооны нарийн бичгийн даргатай байх нь зүйтэй юм. Ижил төстэй бүтцийн жишээ бол Ханбогд сумын Гурван талт зөвлөл юм. Уг зөвлөл нь Ханбогд сумын засаг захиргаа, малчид, “Оюу толгой” ХХК-ийн талаас тэнцүү тооны төлөөлөлтэйгөөр 2015 онд байгуулагдсан. Зөвлөл нь талуудын хооронд хийгдсэн Харилцан ойлголцлын санамж бичгийн хүрээнд ажилладаг бөгөөд Зөвлөлийн өдөр тутмын үйл ажиллагаанд мөрдөх дүрмийг хамтран боловсруулж, хэрэгжүүлэн ажиллаж байна. Зөвлөлийн дүрмээр үйл ажиллагаа, гишүүнчлэл, эрх хэмжээ, шийдвэр гаргах үйл явц болон санхүүжилтийн асуудлыг зохицуулж журамласан.

Санхүүжилтийн тогтолцоо: ОУИТБС-ийн үйл ажиллагааг сайжруулах стратегийн хүрээнд санхүүжилтийн эх үүсвэрийг төрөлжүүлэх, олшруулах шаардлагатай байна. Энэ талаар судалгаанд хамрагдсан дэд зөвлөлийн гишүүд тулгарч буй хамгийн том сорилт, бэрхшээл гэжээ. Иймд төсвийн хөрөнгийг ашиглахын зэрэгцээ

- бусад төсөл, хөтөлбөртэй уялдуулснаар үйл ажиллагааны зардлаа нэмэгдүүлэх боломжтой юм. Орон нутгийн хөгжлийг дэмжсэн төсөл хөтөлбөрийг тодруулж, хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны үнэлгээ хийж, хамтран ажиллах боломжийг судлах нь зүйтэй юм. Тухайлбал, Өмнөговь аймгийн ЗДТГ, НҮБ-ын хүн амын сан, Оюу толгой ХХК зэргийн хамтран хэрэгжүүлж буй Эрүүл мэндийн нэгдсэн хөтөлбөрийн зохион байгуулалт, санхүүжилт, хэрэгжилтийг жишиг болгон авч үзэх боломжтой юм.
- тухайн аймаг, суманд үйл ажиллагаа эрхэлж буй уул уурхайн компанийн мэдээлэл суртачилгааны төлөвлөгөөтэй уялдуулан ажиллах боломжтой юм. Тухайлбал, уул уурхайн компани “Оролцогч талуудтай хамтран ажиллах төлөвлөгөө” боловсруулж хэрэгжүүлдэг бөгөөд энэхүү төлөвлөгөөтэй уялдан ажиллах нь санхүүгийн эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэх боломжийг нээнэ.

Мэдээллийн агуулга: Орон нутгийн иргэд мэдээллийн олон сувгаар мэдээлэл авах боломжтой юм. Харин хэт их эсвэл ойлгомжгүй мэдээлэл хүлээн авах нь түүнийгээ ашиглахгүй өнгөрөх эрсдэлтэй юм. ОУИТБС-ын шугамаар хүргэх мэдээлэл нь тодорхой, ойлгомжтой, эрэлтэд нийцсэн байх нь чухал юм. Эн тэргүүнд өөрийн брэнд мэдээлэл буюу ОУИТБС-ийн жилийн тайланг иргэдэд бүрэн хүргэж, тодорхой сэдвээр хэлэлцүүлэг зохион байгуулж, тодорхой үйл ажиллагааг эхлүүлж, тодорхой шийдлийг гаргах нь чухал юм. Мөн үүний зэрэгцээ орон нутгийн хөдөлмөр эрхлэлт, худалдан авалт, нөхөн сэргээлт, ус ашиглалт, байгаль орчны асуудлууд, орон нутгийн төсвийн бүрүүлэлт, зарцуулалтыг талаарх мэдээлэл иргэдийн сонирхлын төвд байдаг. Тухайлбал, уул уурхайн салбарын том төлөөлөл болох Рио Тинто групп “Байгал орчин, нийгэм, засаглал (ESG)” гэсэн нэрийн доор мэдээллээ нэгтгэн харуулдаг байна. Мөн иргэдийн хүлээлтийг зохицуулах зорилгоор хайгуул, уурхайн бүтээн байгуулалт, үйлдвэрлэл зэрэг үе шатыг ойлгуулж, оролцогч талуудыг боломжийг мөн харилцан уялдуулах нь зүйтэй юм.

Иргэдийн оролцоо: Иргэдийн идэвхитэй оролцоо нь иргэдийн зүгээс өөрийн орон нутгийн хөгжлийн талаар шийдвэр гаргах үйл явцад нөлөөлөх үйл ажиллагаагаар илэрхийлнэ. Иргэдийн идэвхтэй оролцоо гэдэг нь бодлого боловсруулах асуудлаар санал солилцоход иргэд, тухайлбал, бодлогын хувилбаруудыг санал болгох зэргээр тодорхой үүрэг гүйцэтгэдэг. Иймд ОУИТБС-ын шугамаар тодорхой асуудал эсвэл судалгааны үр дүнгээр хэлэлцүүлэг зохион байгуулж болно. Мөн иргэд гомдол гаргаж энэ талаараа тодорхой хариу авах журам ил тод байх нь оролцоог хангах нэг арга зам юм. Ер нь иргэдийн идэвхтэй оролцоо нь төрийн төв, орон нутгийн байгууллагын ил тод байдлын илэрхийлэл юм.

Дэд зөвлөлийн чадавх: Чадавх бэхжүүлэх уламжлалт аргын зэрэгцээ дэд зөвлөлийн гишүүд өөрчлөгдөх, шинээр томилогдох тухай бүр дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааны тухай танилцуулах, үйл ажиллагааны онцлог баримтлах зарчим, арга барилыг танилцуулах сургалтыг хувь хүн тус бүрээр зохион байгуулснаар үйл ажиллагааны тогтвортой байдал хадгалагдана. Мөн ажлын байр дэх сургалтын арга барилыг түлхүү ашиглана.

Дэд зөвлөлийн чадавхыг бэхжүүлэхэд доорх арга зүй болон үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний төслийг санал болгож байна.

4.2. Арга зүйн санал

4.2.1 Мэдрэмж бүрдүүлэх¹⁴

Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг илүү хүртээмжтэй, гишүүдийг идэвхжүүлэх зорилгоор ажлын төлөвлөгөөг илүү оновчтой болгох нь зүйтэй бөгөөд эхний ээлжид “Мэдрэмж бүрдүүлэх” буюу “Sense-making” арга зүйг ашиглан үндэсний зөвлөл, дэд зөвлөл, ажлын хэсэг, Ажлын албаны төлөөллийг оролцуулсан семинар зохион байгуулна. Тус семинарыг энэ арга зүйг эзэмшсэн бие даасан экспертийн чиглүүлэг доор явуулах нь зүйтэй юм. Семинарын оршил хэсэг буюу бэлтгэл ажлын хүрээнд “Sense-making” арга зүйг хүлээн зөвшөөрч нэгдсэн ойлголтыг “Тагтны яриа” хэлбэрээр бүрдүүлнэ. Энэхүү хандлага нь орчин үеийн систем, бүтцээс үүдэлтэй хязгаарлалт, нөхцөл байдал, өвөрмөц байдлын өөрчлөлтийг судалж, багасгахад чиглэсэн өөрчлөлтүүдийг хэрэгжүүлнэ. Ингэхдээ өөрчлөлтийг үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх бөгөөд 1-р үе шатанд бүтэц, систем дэх өөрчлөлтүүдийг боловсруулна; харин 2 дахь үе шатанд эдгээр бүтцийг ашиглан өвөрмөц өөрчлөлтийн саналыг боловсруулна. Энэхүү арга зүйн онцлог нь:

- “Sense-making” арга зүйн үндсэн зарчим нь аль болох нөхцөл байдлыг шүүмжлэхээс илүү тухайн асуудлыг харилцан уялдаа, хэв маяг, чадавхыг сэдэлжүүлэх, бэхжүүлэхийг зорино;
- “Sense-making” нь уялдаа холбоо, харилцааны зураглал хийх нь зүйтэй гэх бөгөөд ингэхдээ нөөц, чадвар, түүний системийн үр нөлөө, үйл ажиллагааны төрөл, орон зай болон газарзүйг тодорхойлно;
- “Sense-making” нь уялдаа холбооны зүй тогтлыг судалснаар тухайн байгууллагын эрхэм зорилго - хөгжлийн замнал – асуудал - шийдлийн хувилбар – чиглүүлэх гэсэн загварын дагуу шинэчлэлийг хийнэ.

НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөр өөрийн үйл ажиллагаагаа шинэчлэх, урт хугацааны бодлогоо тодорхойлох, Тогтвортой хөгжлийн зорилгыг орон нутагт нутагшуулах, залуучуудын оролцоог идэвхжүүлэх зэрэг төслийн хүрээнд дээрх арга зүйг ашигласан туршлагатай байна.

4.2.2. Оролцогч талуудын зураглал¹⁵

Олон нийттэй харьцах, мэдээлэл хүргэхдээ дэд зөвлөл илүү стратегийн арга барилаар хандана. Ингэхдээ мэдээлэл хүргэж буй хүн ам буюу оролцогч талуудынхаа зураглал (stakeholder mapping)-ыг гаргаж, тухайн сонирхогч бүлэгтээ тохирсон мэдээллийн сувгийг ашиглана. Ийнхүү тодорхой мэдээллийн сувгийг ашигласнаар ОУИТБС-ын үйл ажиллагааг хэвшүүлэх (EITI culture бүрдүүлэх)-эд тодорхой хувь нэмэр оруулна.

Оролцогч талуудын зураглалыг үндэслэн тухайн бүлэг, тэдгээрийн зорилго, сонирхолд нийцсэн аргаар мэдээллийг хүргэнэ. Үүнд:

- Олон нийтийн арга хэмжээ/нээлттэй өдөрлөг;
- Тодорхой бүлэгт зориулсан танилцуулга, ярилцлага;
- Нийгмийн сүлжээ
- Утсаар ярих;
- Ганцаарчилсан уулзалт, товч танилцуулгыг тухайн байршилд очиж хийх;
- Багийн уулзалт;

¹⁴ (Sense-Making exercise)

¹⁵ Stakeholder mapping

- Мэдээллийн самбар/мэдээллийн хуудас;
- Шаардлагатай бол сургалт гэх мэт болно.

Ил тод байдлыг хангах дээрх сувгуудын зэрэгцээ тухайн дэд зөвлөлийн үйл ажиллагаа, мэдээллийн хүртээмжийн талаарх санал, гомдлын бүртгэл, түүний дагуу авсан арга хэмжээ нь тухайн зөвлөлийн үйл ажиллагааны ил тод байдлын нэгэн суваг мөн юм. Иймд ОУИТБС-ын цахим хуудас болон бусад олон нийтэд зориулсан платформ дээр гомдлын талаар тайлагнах нь зүйтэй юм.

4.2.3.Тэргүүн туршлага солилцох¹⁶

Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагаа харилцан адилгүй байна. Иймд “хэвтээ” буюу дэд зөвлөл хооронд болон “босоо” дээрээс доош чиглэлээр чадавх бэхжүүлэх нь чухал байна. Тодорхой сэдвээр сургалт хийхийн зэрэгцээ туршлага судлах, мэдлэг, мэдээлэл хуримтлуулах, бие биедээ мэдлэгийг шилжүүлэх нь чухал. Одоогоор голлон ашиглаж буй сургалт, бүсийн чуулган, мэдээлэл солилцох цахим платформ зохих үр дүнд хүрч байгаа боловч хоорондын харилцаа холбоо чухал байна. “Мэдээлэл бол харилцаа биш - Information is not communication” хэмээн үзэж аль болох амьд харилцаа үүсгэж, дэд зөвлөл эсвэл Ажлын албан дээр тодорхой төсөл эсвэл үйл ажиллагааг хамтран зохион байгуулна. Уул уурхайн компанийн ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх хүрээнд тухайн компани өөрийн нээлттэй өдөрлөгийг бусад оролцогч талуудтай хамтран зохион байгуулна. Харин тухайн өдөрлөгт очих боломжгүй иргэд, алс хол байрлах малчин өрх зэргийн гэрээр очиж асуудлыг тайлбарлаж, харилцан ярилцах нь чухал юм. Орон нутгийн хувьд багийн иргэдийн хурал олон жилийн турш уламжлалт арга хэмжээ байдаг учир уул уурхай болон төрийн байгууллагын хувьд энэхүү хурлын үеэр мэдээллээ хүргэх нь олон хүнтэй холбогдох боломж юм.

Дэд зөвлөл хоорондоо харилцах буюу “хэвтээ” уялдааг хангахад ажил дээрх “coach”-ын аргыг ашиглах нь богино хугацаанд дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг жигдрүүлж, уялдаа холбоог сайжруулахад дөхөмтэй юм. Хамтран ажиллах, “coach” аргыг ашиглахдаа тодорхой асуудал дээр төвлөрөх бөгөөд эхний ээлжид санхүүжилтийн эх үүсвэрийг тодорхойлох, бусад төсөл хөтөлбөртэй уялдуулах зэргийг нэрлэж болно.

4.2.4.Нийгмийн нөлөөллийн үнэлгээ¹⁷

ОУИТБС-ын үйл ажиллагааг илүү фокустай болгох хүрээнд нийгмийн нөлөөллийг тодорхой уурхай дээр тухайн дэд зөвлөлөөр дамжуулан туршилтаар гүйцэтгэж улмаар бусад дэд зөвлөлд дэлгэрүүлэх нь зүйтэй юм. Хэдийгээр Монгол улсад нөлөөллийн үнэлгээний журам, аргачлалыг Засгийн газар баталсан боловч энэ нь байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ хийхэд голчлон хийж ирсэн. ОУИТБС нь бусад холбогдох этгээдтэй хамтран нийгмийн нөлөөллийн үнэлгээний ажлыг эхлүүлэх нь тус санаачилгын “visuality”, ил тод байдлыг дээшлүүлэх болно.

Хил хязгааргүй алхам ТББ-ын санал болгож буй аргачлалын дагуу нийгмийн нөлөөллийг үе шаттайгаар хийнэ. Үүнд:

- Суурь мэдээллийг бүрдүүлэх: Нөлөөллийн бүсийг тогтоох, оролцогч талуудыг тодорхойлох, суурь мэдээлэл бүрдүүлэх, хүний эрхийн асуудлуудыг тодорхойлох;
- Болзошгүй нөлөөллийг тодорхойлох, эрэмбэлэх: шууд нөлөөллийг тодорхойлох, дам ба хуримтлагдах нөлөөллийг тогтоох, жендэр болон хүний эрхийн үнэлгээ хийх;

¹⁶ Best practice sharing

¹⁷ Social Impact Assessment

- Нөлөөллийг бууруулах хариу арга хэмжээг тодорхойлох: төслийн үр шимийг нэмэгдүүлэх арга замуудыг тодорхойлох, гомдол, санал хянан шийдвэрлэх механизмыг бүрдүүлэх, хариу арга хэмжээ авах шаардлагатай нөлөөллийг эрэмбэлэн гаргах, нөлөөлөл, үр ашгийн гэрээ байгуулах зэрэг арга хэмжээг үе шаттайгаар хийх болно.

4.2.5.Цахим хүртээмжтэй байдлын аудит¹⁸

Цахим хүртээмжтэй байдлын аудитыг цахим засаглалын олон салбарт хийх боломжтой боловч ОҮИТБС-ын хүрээнд цахим хуудасны хүртээмжтэй байдлын үнэлгээгээр эхлэх нь зүйтэй юм. ОҮИТБС-ын цахим хуудасны хүртээмжтэй байдлын үнэлгээг хийж тухайн мэдээллийн хэрэгслийн хүртээмжтэй байдлыг үнэлнэ. Энэхүү үнэлгээг цахим хуудасны агуулгад хандах хандалтын удирдамж буюу “WCAG” 2.1 шалгуурт нийцэж буй түвшнийг тогтоодог. Цахим хуудсанд олон төрлийн мэдээлэл, тоо байгаа боловч энэ нь хэт техникийн чанартай байгаа нь ойлгомжгүй нөгөө талаас хоорондын уялдаа сул учир мэдээллийг бүрэн ашиглах боломж хязгаарлагдмал байна. Үнэлгээг онооны аргаар хийх бөгөөд ингэснээр тухайн цахим хуудасны ашиглалт, ойлгомжтой байдал, дүрсний чанар, хүртээмжтэй хэрэглээг хангасан байдлыг дүгнэж сайжруулах боломж, арга замыг заана. Тухайн байгууллагын хэрэгцээнд тулгуурлан аудитын шалгуурыг өргөтгөж болно. Харилцаа холбоо, мэдээлэл технологийн газар, “WebKeyIt” зэрэг үнэлгээний байгууллагатай ажилласан туршлага байна.

¹⁸ Digital accessibility audit

4.3.ОУИТБС-ын дэд зөвлөлийн 2022 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний санал

Үр дүн	Үйл ажиллагаа	Хэмжих үзүүлэлт	Хугацаа	Санхүүжилтийн эх үүсвэр
Дэд зөвлөлийн бүтэц, зохион байгуулалт оновчтой болсон байна	ОУИТБС, баримтлах стандарт, үйл ажиллагааны зарчим, Монгол Улсын Үндэсний зөвлөл, хүрсэн үр дүнгийн талаарх танилцуулах уулзалтыг цахим хэлбэрээр зохион байгуулах	Аймгийн дэд зөвлөлийн гишүүдийн 90-ээс доошгүй хувь хамрагдана	2021 оны 10 - 11-р сар	Улс, орон нутгийн төсөв
	Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааны стратегийн талаар “Sense-making” арга зүйг ашиглан семинар зохион байгуулах	Дэд зөвлөлийн бүтэц, үйл ажиллагааны талаар нэгдсэн ойлголтод хүрсэн байна	2021 оны 11-р сар	Улс, орон нутгийн төсөв НҮБ
	Дэд зөвлөлийн бүтэц, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны дунд хугацааны стратеги боловсруулах	Дунд хугацааны стратегийн төсөл бэлэн болсон байна	2021 оны 12-р сар	Улс, орон нутгийн төсөв
	Үйл ажиллагааны зардлыг 2022 оны төсөвт батлуулах	Төсвийн хуульд зардал батлагдсан байна	2021 оны 12-р сар	Улс, орон нутгийн төсөв
	Төслийн удирдлагын талаар сургалт зохион байгуулах (PMI Mongolia Charter-тэй хамтрах)	Арга хэмжээг төслийн удирдлагын арга зүйгээр хэрэгжүүлэх хамгийн багадаа нэг гишүүнийг сургана	2022 оны 2-3-р сар	PMI Mongolia Charter
	Дэд зөвлөлийн орон тооны гишүүнийг өөр дэд зөвлөл дээр ажиллуулах	10-аас доошгүй дэд зөвлөл дээр зохион байгуулах	2022 оны 3-6-р сар	Улс, орон нутгийн төсөв
	Ажлын байр дээрх сургалтыг зохион байгуулах (ажлын алба, бусад дэд зөвлөлийн гишүүд эсвэл мэргэшсэн зөвлөх ажлын байр дээр ажиллах)	Нийт дэд зөвлөл	2022 оны 3-10-р сар	Улс, орон нутгийн төсөв
	ОУИТБС-ын үйл ажиллагаа, мэдээллийн ил тод байдлын талаарх иргэдийн сэтгэл ханамжийн судалгааг зохион байгуулах	10-аас доошгүй дэд зөвлөл дээр зохион байгуулах	2022 оны 12-р сар	Улс, орон нутгийн төсөв
ОУИТБС-ын үйл ажиллагааны дунд хугацааны стратеги, 2022 оны төлөвлөгөө,	ОУИТБС-ын үйл ажиллагааны дунд хугацааны стратеги, 2022 оны нарийвчилсан төлөвлөгөөг Үндэсний зөвлөл болон холбогдох яамаар батлуулах	Баримт бичгийг батлуулж, төсвийг баталгаажуулсан байна	2022 оны 1-р сар	Улс, орон нутгийн төсөв
	Аймгийн түвшинд дэд зөвлөлийн бүтцийг шинэчлэх	Нийт дэд зөвлөл	2022 оны 1-р сар	Улс, орон нутгийн төсөв
	Аймгийн түвшинд дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг боловсруулж батлах	Нийт дэд зөвлөл	2022 оны 1-р сар	Улс, орон нутгийн төсөв
	Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг тухайн аймгийн ИТХ болон иргэдэд танилцуулах	Нийт дэд зөвлөл	2022 оны 1-2-р сар	Улс, орон нутгийн төсөв

Үр дүн	Үйл ажиллагаа	Хэмжих үзүүлэлт	Хугацаа	Санхүүжилтийн эх үүсвэр
төсвийг батлуулах				Тухайн уурхай
Ил тод байдлыг хангах	Ил тод байдлын хуулийн төсөл боловсруулах, батлуулахад оролцох	10 дэд зөвлөлийн төлөөлөл	Тухай бүр	Улс, орон нутгийн төсөв
	ОУИТБС-ын жилийн тайланг хялбаршуулж, иргэдэд ойлгомжтой хэлбэрээр бэлтгэх	Тайлангийн хялбаршуулсан хувилбар, дагалдах материалын хамтаар бэлтгэх	2022 оны 1-2-р сар	Улс, орон нутгийн төсөв
	Нийтийн хамарсан Нээлттэй өдөрлөг зохион байгуулж, ОУИТБС-ын жилийн тайланг танилцуулах	Арга хэмжээний тухай тайлан, мэдээ гарсан байна	2022 оны 6-р сар	Улс, орон нутгийн төсөв Тухайн уурхай
	Багийн нийтийн хуралд ОУИТБС-ын жилийн тайланг танилцуулах	Уурхайтай сумдын багийн хуралд оролцсон байна	2022 оны 3-4-р сар	Улс, орон нутгийн төсөв Тухайн уурхай
	ОУИТБС-ын жилийн тайлангийн талаар орон нутгийн ТВ, радиогоор мэдээлэл хүргэх	Аймаг, нийслэл болон үндэсний хэмжээний мэдээллийн хэрэгсэл	Сар тутам	Улс, орон нутгийн төсөв Тухайн уурхай
	ОУИТБС-ын тайланд тусгагдсан тодорхой асуудлаар төр, хувийн хэвшил болон иргэний нийгмийн төлөөллийг хамруулсан ярилцлага зохион байгуулах	10-аас доошгүй дэд зөвлөл дээр зохион байгуулах	Улирал тутам	Улс, орон нутгийн төсөв Тухайн уурхай
	ОУИТБС-ын цахим хуудсанд аудит хийх	Аудитын тайлан бэлэн болсон байна	2022 оны 8-р сар	Улс, орон нутгийн төсөв Тухайн уурхай
	ОУИТБС-ын жилийн тайлангийн анхан шатны мэдээллийг графикийн дагуу хүргүүлэх	Бүх дэд зөвлөл	2022 оны 4-р сар	Улс, орон нутгийн төсөв
	Иргэдийн санал, гомдлыг хүлээн авч хариу өгч, олон нийтэд мэдээлж байх	Бүх дэд зөвлөл дээр журам мөрдөж эхэлсэн байна	Сар тутам	Улс, орон нутгийн төсөв
	Жилийн тайланд санал өгөх	Бүгд дэд зөвлөл	2022 оны 11-р сар	Улс, орон нутгийн төсөв

Үр дүн	Үйл ажиллагаа	Хэмжих үзүүлэлт	Хугацаа	Санхүүжилтийн эх үүсвэр
Ижил төстэй төсөл, хөтөлбөртэй түншлэл байгуулах	“Нээлттэй засгийн түншлэл”-д оролцох	Жинхэнэ эздийн мэдээлэл жилийн тайланд туссан байна	2022 оны 5-р сар	Нээлттэй засгийн түншлэл төсөл
	“Transparency International” ТББ, NRG Хүрээлэн, Open Budget санаачилга, Олон улсын санхүүгийн корпорацын Омбудсмены газар, НҮБ-ын Тогтвортой хөгжлийн зорилгыг орон нутагт нутагшуулах, Хүний эрх ба тайлагналт зэрэг төсөл, хөтөлбөртэй 3-5 жилийн хамтын ажиллагааны гэрээ, харилцан ойлголцлын санамж бичиг байгуулах	Тухайн аймгийн онцлогд тохирсон гэрээ (эсвэл санамж бичиг) 10-аас доошгүйг байгуулах	2022 оны 3-11-р сар	Тухайн хамтарч буй байгууллага
	Тодорхой судалгаа, үнэлгээний ажлаар Дэлхийн банкны төсөлтэй хамтрах	Судалгаа, үнэлгээний чиглэлийг тогтсон байна	2022 оны 3-11-р сар	Дэлхийн банк
Нийгмийн нөлөөллийн үнэлгээг хийх	Эрдэс баялгийн салбарын төсөлд хийх Нийгмийн нөлөөллийн үнэлгээний аргачлалын төсөлд санал өгөх	Аргачлал ЗГ-ын тогтоолоор батлагдсан байна	2022 оны 3-р сар	Оксфордын их сургууль
	Эрдэс баялгийн салбарын төсөлд хийх Нийгмийн нөлөөллийн үнэлгээг туршилтаар хийх (2-3 уурхай дээр)	Үнэлгээний тайлан бэлэн болж, үр дүнг тухайн орон нутагт танилцуулсан байна (4-5 дэд зөвлөл хамтран эсвэл бүсчлэн оролцох)	2022 оны 3-11-р сар	Дэлхийн банк

Хавсралт

Хавсралт 1: Ярилцлагын тэмдэглэл

1. Дорноговь аймаг

Төрийн байгууллагын төлөөлөл

Дорноговь аймаг дахь ус цаг уурын газарт 5 жил, Нутгийн захиргааны байгууллагад 5 жил ажиллаж байна. ОУИТБС-ын талаар огт сонсож байгаагүй. Орон нутагт үйл ажиллагаа явуулдаг олборлох үйлдвэрлэлийн талаар тухайлан сонирхож байгаагүй. Өмнө нь Аймгийн засаг дарга олон нийтийн харилцааны хэрэгслээр (facebook) уул уурхайн компаниудын цаг үеийн мэдээ, хандив, тусламж иргэдэд ихээхэн өгдөг байсан. Засаг дарга “facebook”-д олны танил, олон дагагчтай байдаг, мөн иргэд “Facebook” орчин илүү идэвхтэй байдаг тул мэдээллийг түгээх, ил тод байдалд чухал үүрэгтэй юм байна гэж боддог.

Төрийн байгууллагын төлөөлөл

ОУИТБС-ын талаар мэднэ. Уул уурхайн зөвлөгөөн байгуулах үйл ажиллагаанд оролцож байсан. (Өөрийгөө дэд зөвлөлийн гишүүн гэж бодож байсан, захирамжид байгаагүй. 2021 оны 3 сард байгуулагдсан шинэ дэд зөвлөлд орсноо бас мэдээгүй байсан). Уул уурхайн компаниудын хувьд аймгийн төв дээр үйл ажиллагааны талаар мэдээлэл өгөх арга хэмжээ, уулзалт хийж ил тод байсан тохиолдлыг сайн хэлж мэдэхгүй байна. Уул уурхайн компаниуд тухайн сумандаа үйл ажиллагаа тайлагнадаг байх. Тухайлбал, Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөгөө хэлэлцүүлэх ёстой. Зарим тохиолдолд, иргэдээр хэлэлцүүлж, танилцуулга хийлгүйгээр явуулсан тохиолдол байдаг. Уул уурхайн зөвлөгөөн гэж болдогч иргэдийн төлөөлөл, иргэдэд чиглэсэн мэдээлэл хомс байдаг. Дэд зөвлөл дээшээ холбогдох тоо, баримт илгээгээд болчихдог. Харин доошоо иргэдэд хамаатуулж, тэдэнд ойлгогдохоор мэдээллийг (нөхөн сэргээлт, ажлын байр, байгаль орчин хамгаалалт гэх мэт) боловсруулж түгээдэг байвал зүгээр санагддаг. Иргэдэд тухайн тоо мэдээлэл ашиглах чадавх суулгаагүйгээр олон тоо мэдээлэл хуваалцах нь учир дутагдалтай гэж бодож байна. Иргэдийн хоцорч болон тухайн чадавхаараа боловсруулах боломжгүй мэдээлэл авдаг, хяналт оролцоо, идэвхийг нь нэмэгдүүлэх, хууль заалтуудыг таниулах чухал гэж боддог. Орон нутгийн иргэний нийгмийн байгууллагын оролцоо, хяналт сул байдаг. Хотоос идэвхтэй иргэний нийгмийн байгууллагын төлөөллүүд (Хил хязгааргүй, Босоо хөх монгол гэх мэт) уул уурхайн компани хоорондын маргааны асуудлаар манай газраас мэдээлэл тодруулах гэж ирдэг. Хүссэн мэдээлэл нь олборлох үйлдвэрлэлийн байгаль орчны урьдчилсан болон нарийвчилсан үнэлгээний тайлантай холбоотой байдаг бөгөөд тэдгээр нь Байгаль орчны яам дээр байдаг. Бидэнд эдгээр нь байдаггүй тул албан хүсэлт болгонд хариулт өгөх ажлын шаардлага тулгардаг. Мэдээллийн санг ашиглаж үзсэн. Ашигт малталтын газрын гаргадаг мэдээлэлтэй зөрүүтэй байсан санагдаж байна.

Иргэдийн бүлэг

ОУИТБС-ын талаар огт сонсож байгаагүй. Уул уурхайн компаниудын талаар мэдээлэл огт сонирхож байгаагүй бөгөөд өдөр тутмын ажил, амьдралдаа анхаарч явдаг. Ажлын байр харах зорилгоор мэдээлэл хайж үзэж байсан. Мэдээллийг ихэвчлэн цахим олон нийтийн харилцааны хэрэгсэл (facebook) болон дам яриагаар авдаг. Уул уурхайн компаниуд үйл ажиллагаагаа иргэдэд танилцуулсан талаар сонсож байгаа юм байна.

2. Төв аймаг

Төрийн байгууллагын төлөөлөл

Манай аймгийн дэд зөвлөл 2014 онд байгуулагдсанаас хойш үйл ажиллагаагаа эрчимжүүлж ирсэн, 9 гишүүний 5 нь төрийн байгууллагын, 2 нь иргэний нийгмийн, 2 нь хувийн хэвшлийн төлөөллөөс бүрддэг, бүгд идэвхтэй ажилладаг. Саяхнаас уул уурхай эрхэлдэг сумдад бас дэд зөвлөл байгуулан ажиллаж байгаа.

Орон нутгийн дэд зөвлөлөөс ОУИТБС-д хийсэн ажлынхаа талаар жил бүр тайлан гаргаж өгдөг, мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах, уул уурхайн цахим сангаар иргэдийг мэдээллээр хангадаг.

Уул уурхайн үйлдвэрлэл эрхэлж байгаа аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаагаа иргэдэд муу тайлагнадаг, ил тод биш, бас ард иргэдийн идэвх, оролцоо маш муу байдаг. Олон нийтийн арга хэмжээ, баяр ёслолын үеэр хүмүүст мэдээлэл хүргэдэг, бас орон нутгийн телевиз, хэвлэл мэдээлэл зэрэг бас орно.

Иргэдийн бүлэг

17 иргэнийг 2 удаагийн бүлгийн ярилцлагад хамруулсан ба тэдний 14 нь ОУИТБС болон уул уурхайн компаниудын талаар ямар нэгэн мэдээлэл байхгүй, сонсож байгаагүй гэсэн бол үлдсэн 3 иргэн нь дараах хариултуудыг өгсөн.

- Ажил төрлийн шаардлагаар мэдээлэл солилцох эсвэл тухайн хүний ойр дотнын хүн дэд зөвлөлд ажилладаг учраас л мэдээлэл авч байна.
- Нэлээд олон компани уул уурхайн олборлолтын үйл ажиллагаа явуулдаг, гэхдээ тэдний ихэнх нь тайлан мэдээгээ өгдөггүй, хуурамч хайгуулын тайлан гаргадаг, ашиглалтаа хуулийн дагуу явуулдаггүй, багийн иргэдтэй уулзалт, яриа зохион байгуулдаггүй, ер нь муухан ажиллагаатай байдаг байна.
- Орон нутагт үйл ажиллагаа явуулдаг олборлох үйлдвэрүүд болон тэдний үйл ажиллагааны талаар тайлан тавьдаг тухай сайн мэдэхгүй байна. Мөн ОУИТБС, хандив тусламжтай холбоотой тайлан байдаг талаар мэдээлэл байхгүй байна. Орон нутагтай хамтарч ажиллаж, сургууль цэцэрлэгт засвар хийсэн, хандив өргөсөн гэх мэт өөрсдөө танилцуулсан тохиолдолд л мэдээлэл авдаг байна.
- Олборлох үйлдвэрүүдийн орон нутагт төлсөн татвар, төлбөр, хураамж, хандив, тусламжийн талаар сайн мэдэхгүй байна. Зарим нэг компани жишээлбэл Цэцэнс майнинг компани орон нутагт машин өгсөн гэж сонссон, гэтэл зарим нь орон нутагт татвар, газрын төлбөрөө төлдөггүй компаниуд байдаг шүү дээ. Ил тод болсон мэдээллийг цахимаар авдаг.

Хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллагуудын бүлэг

Хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн 14-н байгууллагын удирдах ажилтныг 2 удаагийн бүлгийн ярилцлагад хамруулсан ба тэдний 13 нь ОУИТБС-ын талаар мэдэхгүй гэсэн ба тэдэнтэй ярилцсан ярилцлагыг нэгтгэвэл.

- Аймгийнхаа дэд зөвлөлийн гишүүнээр ажиллаж байсан учраас л мэдээлэлтэй байдаг байна.
- Дэд зөвлөлийн хэдэн гишүүн, ЗДТГ-ын хэдэн ажилтан, зарим нэг уул уурхайн удирдлагууд л ОУИТБС, түүний тайлан төлөвлөгөөний тухай сонссон болохоос биш ард иргэд ойлголт байхгүй байна.

- Уул уурхайтай холбоотой мэдээлэл иргэдийн хувьд янз бүр л байдаг, ихэнх хүмүүс байгаль орчиндоо анхаарал тавьдаг, залуучуудын хувьд ажлын байр, төрийн албаныханд орон нутгийн хөгжил, хандив тусламж гэх мэтэд илүү анхаардаг байна.
- Хөдөө орон нутагт өдөрлөг, хурал цуглаан, баяр, нээлтийн ажиллагаа, сонгуулийн үеэр л олон нийт гайгүй мэдээлэл авдаг, аймгийн төв суурин газрын хүмүүс орчин үеийн интернэтээр, цахим хуудас зэргээр авч байгаа.
- Уул уурхайн компаниудын идэвх оролцоо хангалтгүй. Хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн төлөөллийн идэвх санаачилгыг нэмэгдүүлэхэд анхаарах шаардлагатай гэж үзэж байна.

3. Хэнтий, Бор-Өндөр

Төрийн байгууллагын төлөөлөл

ОУИТБС-ын талаар огт сонсож байгаагүй. ОУИТБС-ын талаар огт мэдээлэлгүй байна. Өнгөрсөн хугацаанд цар тахалтай холбоотойгоор үйл ажиллагаа явуулахад хүндрэлтэй байлаа. (2017 онд дэд зөвлөлийг байгуулсан захирамж нь албан тушаалаар бус нэр цохож гарсан байсан. Шинэчлэгдээгүй байна)

Хувийн хэвшлийн төлөөлөл

Анх байгуулагдахад орж ажиллаж байсан. Манай дэд зөвлөлд нэг төслийн хүрээнд санхүүжилт олгож байх үед ажиллаж байсан, түүнээс хойш холбоо байхгүй болсон. Шалтгаан нь нутгийн захиргааны байгууллага идэвх, эргэх холбоо муу байна уу гэж хардаг. Хэрэг болохоор гэнэт дууддаг. Бид иргэдэд чиглэсэн мэдээлэл өгөх уулзалт, зөвлөгөөнийг дэмждэг. Хувийн хэвшлийн зүгээс өөрийн хариуцлагатай үйл ажиллагааг таниулах, өгсөн хандив, тусламжаа иргэдэд мэдээлэхэд иргэдийн зүгээс ирэх хардлага сэрдлэг багасах ач холбогдолтой тул дэмжээд, нээлттэй ажиллахад бэлэн байдаг. Иргэдэд нэгдсэн байдлаар сонирхдог мэдээлэл (байгаль орчин буюу тоосжилт, зам, дэд бүтэц гэх мэт) өгчихвөл амар байдаг. Иргэд уул уурхайг дэмжих хандлага байдаг. Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөгөө гаргаад, эргэх холбоотой байвал иргэдэд чиглэсэн үйл ажиллагааг тогтвортой явуулж ажиллах нь чухал учраас нутгийн захиргааны байгууллага чухал гэж бодож байна.

Иргэдийн бүлэг

ОУИТБС-ын талаар огт сонсож байгаагүй. Уул уурхайн компаниудын талаар мэдээлэл огт сонирхож байгаагүй бөгөөд өдөр тутмын ажил, амьдралдаа анхаарч явдаг. Бор-Өндөр харьцангуй уул уурхайд ажиллагсдаас бүрдэж, үйлчилгээний байгууллагын суурьтай учраас уул уурхайн мэдээллийг ихэвчлэн цахим олон нийтийн харилцааны хэрэгсэл (facebook) болон дам яриагаар авдаг.

4. Сэлэнгэ

Төрийн байгууллагын төлөөлөл 1

Манай суманд Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг жишиг болгохоор төсөл хэрэгжиж байсан. Дэд зөвлөл нь 10 хүний бүрэлдэхүүнтэй талуудын оролцоог хангаж байгуулагдаж байсан. Өмнө нь дэд зөвлөл байсан ч үйл ажиллагаа явуулаагүй байсан. Төсөл 2 жил үргэлжилсэн. Манай суманд 46 компани үйл ажиллагаа явуулж байсан. Бүгд компанитай холбогдох гэж үзсэн ч ихэнх нь утсаа авдаггүй, манайх хол, зав чөлөө хэцүү тул том компаниуд хамруул гэдэг хандлага байсан. Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагаа нь жишиг дэд зөвлөл болгох төсөл зогссоноор мөн зогссон гэж хэлж болно. Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагаа идэвхгүй болсон нь гишүүдийн тогтворгүй байдал, удирдлагын манлайлал болон эргэх холбоогүй байдлаас болсон гэж бодож байна. Жишиг дэд зөвлөлийг дэмжих төсөл хэрэгжих үед иргэдэд

мэдээлэл өгөх, уул уурхайн компаниудтай харилцаа холбоог бэхжүүлэх, Ажлын алба руу тайлан мэдээ илгээх гээд ажлуудыг идэвхтэй хийж байсан. Орон нутагт дэд зөвлөл ажиллах шаардлагатай юу гэвэл шаардлагатай. Уул уурхайн олборлолтын үйл ажиллагаа явагдаж байна, уул уурхайн компани, нутгийн захиргааны байгууллага болон иргэд хоорондын зөрчилдөөн, үл ойлголцол байна уу гэвэл байна. ОУИТБС-ын талаарх ойлголтыг иргэд, уул уурхайн компани, нутгийн захиргааны албан хаагчдад гээд бүх талуудад жигд өгөх шаардлагатай гэж бодож байна. Тухайлбал, иргэд эрх ашгийг нь хамгаалах гэж байгаа талаар, өөрсдөө эрх ашгаа хамгаалдаг болох талаар идэвх, итгэл муу, уул уурхайн компаниуд тайлан мэдээ шаардахаас өөр зүйлгүй, худлаа дарамталж мөнгө авах сонирхолтой гэж дэд зөвлөлийг хардаг, харин төрийн албан хаагчид хамтарч ажилладаггүй. Тухайлбал, Байгаль орчны байцаагчаас нэг иргэний хүссэн уурхайн мэдээлэл гаргаж өгөхийг уламжлахад хаалттай, нууц гэдэг. Үүнийг засаг даргад хэлэхээр би ч чадахгүй, босоо тогтолцоотой гэдэг. Цаашид, дэд зөвлөлд анхаарах зүйл төсөв гэж бодож байна. Хамгийн багадаа 1 хүн зохицуулагчид хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээгээр урамшуулал олгоод, иргэдэд хэвлэмэл мэдээлэл хувилж хүргэх, талуудыг холбох гэх мэт зардлууд жилд 7 орчим сая төгрөг байж болохоор байгаа юм. Сумын засаг дарга төсөв мөнгөний хомсдолтой. Уул уурхайн компаниудаас босгох боломжтой ч эргээд хараат болчих болгоомжлол байдаг.

Төрийн байгууллагын төлөөлөл 2

Засаг даргын захирамжаар Орон тооны бус дэд зөвлөлийг байгуулахдаа хүний нэр зааж биш албан тушаалаар нь томилдог учир зарим нэг хэлтсийн дарга, ихэнх сумдын дарга нар өөрсдийгөө дэд зөвлөлийн гишүүн гэдгээ мэдэхгүй, ОУИТБС-ын ажиллах зарчим, үүрэг, тайлагналт, мэдээллийн талаар тааруухан мэдлэгтэй, зөвхөн уул уурхайн талаар, тэдэнтэй хамтран ажиллаж байгаа талаар мэдээлэлтэй байдаг. Тус аймагт уул уурхайн ашиглалтын болон хайгуулын 178 зөвшөөрөл олгогдсоноос 10-12 компанийн уурхай тогтмол үйл ажиллагаа явуулж, олборлолтын ажил явуулдаг. “Бороо гоулд” ХХК, “Болд төмөр ерөө гол” ХХК гээд Монгол улсын алтны болон төмрийн хүдрийн ихэнх хувийг олборлодог компаниуд байдаг. Төрийн захиргааны байгууллагуудаас байгаль орчны үнэлгээ, зөвшөөрлүүд удаан гардгаас болж улирлын чанартай ажил учраас уурхайчид удаан хүлээх, цаг алдах байдал их гардаг. Бичил уурхай 2017-2018 онд их хүчээ авч хөгжсөн, одоо жоохон хүч нь суларсан, гэхдээ оршиж байгаа, үүнийг нэг бол бүр хорих, эсвэл чанарын өндөр түвшинд, хариуцлагатай хөгжүүлэх хэрэгтэй гэсэн санал хэлсэн.

Төрийн байгууллагын төлөөлөл 3

Баянгол суманд олборлох үйлдвэрлэл явуулдаг 2-3 компани бий, тэдэнтэй маш их нягт хамтран ажиллаж байна. “Бороо гоулд” ХХК 189.0 сая төгрөгөөр сумын төвд Ахмад залуучуудын өргөөг барьж өгсөн, Тод ундарга ХХК Баруун хараад Эрүүл мэндийн төв “Тайхаржин майнинг” ХХК Фитнесс төв, “Тод ундарга” ХХК Эрүүл мэндийн төв барьж өгсөн. Бас олборлох үйлдвэрлэл эрхэлж байгаа компаниудтай хог цэвэрлэх, зам тавих зэрэг ажлууд дээр хамтран ажиллаж байна.

Төрийн байгууллагын төлөөлөл 4

ОУИТБС-ыг уул уурхайн чиглэлээр баримталж буй төрийн бодлого гэж ойлгодог. Уул уурхайн салбарт түшиглэн аймаг орон нутгийг хөгжүүлэх, хандив, татварын мэдээллийг ил тод байлгах хэлбэр. ОУИТБС-ын үйл ажиллагаанд орон нутгийн дэд зөвлөлийн гишүүд боломжоороо оролцоод явдаг, олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын үйл ажиллагааг сайжруулах, үр бүтээмжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор дэд зөвлөлийн гишүүдэд уул уурхайн үйлдвэрлэлийн үе шатууд, лицензи, зөвшөөрөл иргэдийн оролцоо, ил тод байдал, хүний эрх, байгаль орчин, орон нутгийн хөгжил зэрэг чиглэлийн сургалтыг зохион

байгуулах, мэргэшсэн хүний нөөцийг нэмэгдүүлэх, олон улс болон аймаг нийслэлээс туршлага судлах шаардлагатай байна. Манай аймгийн хувьд жил бүр олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын ажлын хүрээнд татвар, хандив тусламжийн мэдээг аймгийн “Facebook” дэх албан хуудсаар дамжуулан иргэдэд хүргэхээс гадна ОУИТБС-ын ажлын албанд хүргүүлэн ажиллаж байна. Коронавируст цар тахлаас үүдэн дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг цахим хэлбэрээр явуулж байна. Аймгийн хэмжээнд харьяа төрийн байгууллага, агентлагийн удирдлага болон уул уурхай бүхий 6-н сумдын Засаг дарга нарт иргэдэд үнэн бодит мэдээллийг түгээх, хамтарч ажиллах талаар үүрэг өгөн ажиллаж байна. ОУИТБС-ын ажлын албаны цахим хуудас, мэдээллийн сангуудыг би хувьдаа ашиглаж үзээгүй, манай холбогдох хүмүүс ашигладаг. Орон нутагт үйл ажиллагаа явуулдаг олборлох үйлдвэрүүд сум орон нутаг болон мэргэжлийн байгууллагаар дамжуулан үйл ажиллагаагаа тайлагнадаг. ОУИТБС-тай холбоотой мэдээллийг иргэдэд хүртээмжтэй, ил тод түгээх хэлбэр нь цахим орчин болон телевизийн хэрэгсэл гэж боддог.

Иргэдийн бүлэг

Сэлэнгэ аймгийн төрийн болон хувийн хэвшил, хувиараа бизнес эрхлэгчдийн төлөөллөөс бүрдсэн 20 хүнтэй иргэдийн бүлгээс ОУИТБС-ын талаар мэдээлэл, ойлголтгүй, сонсож байгаагүй байна. Оролцогчид дотроос аймгийн Мандал, Ерөө сумдад Бороогоулд, Болдтөмөр Ерөө гэх мэт том уурхайнууд, хэд хэдэн алт, нүүрсийг уурхайнууд үйл ажиллагаа явуулдаг талаар мэдээлэлтэй байна. Орон нутагт үйл ажиллагаа явуулдаг олборлох үйлдвэрүүд үйл ажиллагаагаа тайлагнадаг үгүйг мэдэхгүй ч, олон жил үйл ажиллагаа явуулж байгаа, мэдээ тайлангаа гаргаад ажиллаж байгаа юм байх гэж ойлгодог гэж дийлэнх нь хариулж байхад эрүүл мэндийн төвд ажилладаг 1 оролцогч олборлох үйлдвэрийн хандиваар шинэ эрүүл мэндийн төв барьж өгсний дараа нээлтийн ёслол дээр тухайн компанийн талаар сайн мэдээлэл авч байсан байна.

Орон нутагт үйл ажиллагаа явуулдаг олборлох үйлдвэрүүдийн танай орон нутагт төлсөн татвар, төлбөр, хураамж, хандив, тусламжийн талаар мэдээ тайлан сонсож байгаагүй ч байгаль орчин болон орон нутгийн хөгжилд үзүүлж буй нөлөөг илүү сонирхдог. Байгалийн ашиг шимийг хүртчихээд эргээд байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх асуудлыг орхигдуулж болохгүй гэж үзэж байна. Мөн орон нутагт ажилгүй залуучуудыг сурган ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, орон нутагт үйл ажиллагаа явуулдаг үйлдвэрлэгчид, бизнесүүдийн бараа бүтээгдэхүүний худалдан авч дэмждэг байдлыг сонирхдог байна.

5. Өмнөговь, Гурвантэс

Төрийн байгууллагын төлөөлөл

Манай суманд Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагааг жишиг болгохоор төсөл хэрэгжиж байсан. Дэд зөвлөлийн үйл ажиллагаа нь жишиг дэд зөвлөл болгох төсөл зогссоноор мөн зогссон гэж хэлж болно. Манай дэд зөвлөлийн хувьд дээшээ мэдээ, тайлан явуулах ажил хийсээр таарсан. Ер нь уул уурхайн компаниудын их хойрго, иргэд ч мөн адил байсан санагдаж байна. Цаашид компани, иргэд гэлтгүй төрийн албан хаагчдыг чадавхжуулах шаардлагатай гэж боддог. Ихэнх тохиолдолд дэд зөвлөл үйл ажиллагаа нь уул уурхайн компаниудыг өмгөөлөх, хамгаалах хэв шинжтэй ажлуудыг түлхүү хийсэн гэж бодож байна. Тиймээс илүү иргэдийг мэдээллээр хангах, иргэдийг оролцоотой, идэвхтэй байлгах талаар ажиллаасай гэж бодож байна. Уул уурхайн компаниуд орон нутагт юу хийх, юу хийсэн, юу хийлгэх вэ гэдгээ иргэдтэй ярьдаг, хэлэлцдэг байвал зүгээр. Компаниуд үйл ажиллагаагаа иргэд, нутгийн удирдлагад тайлагнадаг, нутгийн удирдлага иргэддээ нотолдог байх хэрэгтэй гэж бодож байна.

6. Улаанбаатар, Хан-Уул

Төрийн байгууллагын төлөөлөл 1

Манай дүүрэгт одоогийн байдлаар дэд зөвлөл байгуулагдсан, энэ тэр орсон гэж яриа гараагүй, би сонсоогүй болохоор надад хэлэх юм байхгүй байна, харин энэ зун нийслэлийн дэд зөвлөл байгуулагдсан, бүрэлдэхүүнд нь манай дүүргээс хувийн хэвшлийг оруулах болсон гэхэд би "Цэцэ импекс" ХХК-ийн захирал Э.Гантуяаг багтаасан болно, өөр мэдэх зүйл алга даа.

Төрийн байгууллагын төлөөлөл 2

Манай дүүрэгт уул уурхайн олборлох үйлдвэрлэлийн асуудал бий, Био комбинатаас Шувуун фабрик хүртэл хайрга дайргын олон орд байгаа, үүнтэй холбоотой олон хүнд асуудал байгаа. Бид цэгцлэх зорилгоор эхний ээлжид суурь судалгаа явуулж байгаа. Харин дэд зөвлөлийг манай дүүрэгт хэзээ байгуулсан, хэний ямар захирамжаар байгуулсан, бүтцэд нь хэн байдаг тухай надад ямар нэгэн ойлголт мэдээлэл байхгүй байна.

Ашигласан материал

https://www.mn.undp.org/content/dam/mongolia/Publications/MEA%20Activity%20Report_Final.pdf

<https://linclocal.org/2020/06/26/local-systems-thinking-and-locally-led-development>

<https://www.webkeyit.com/accessibility-services/>

<http://www.pngeiti.org.pg/development-partners/>

<https://eiti.org/blog/towards-more-genderinclusive-extractives-sector>

https://resourcegovernance.org/sites/default/files/documents/subnational-msgs-philippines_0.pdf

EITI, Implementing EITI at the Subnational Level, <https://eiti.org/document/implementing-eiti-at-subnational-level>

NRGI, Improving Impacts of Extraction Through Subnational Multi-Stakeholder Groups in the Philippines, <https://resourcegovernance.org/blog/eiti-goes-local-look-lessons-learned>

EITI standard 2019, <https://eiti.org/document/eiti-standard-2019>

<https://www.resourcegovernance.org/eitiguide/guide.pdf>

<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/16298/798930NWP002900Box0379795B00PUBLIC0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>